

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Genderové stereotypy ve výchově dětí z pohledu dnešních mladých matek

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Kateřina Hápová**
Osobní číslo: **H18488**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Téma práce: **Genderové stereotypy ve výchově dětí z pohledu dnešních mladých matek**
Zadávající katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

V této práci se studentka bude zabývat genderovými stereotypy ve výchově dětí. Nejprve si pro svou práci vymezí základní pojmy, které jsou pro vnímání genderu důležité. Výzkum bude realizován prostřednictvím pozorování interakcí mezi matkami a dětmi a též pomocí rozhovorů s těmito mladými matkami, které jsou se svými dětmi na rodičovské dovolené. Pozornost bude v této práci věnována pouze výchově dětí do pěti let. Hlavním cílem práce bude přispět odpovědí na otázku, jestli dnešní mladé matky ve vlastním výchovném přístupu ke svým dětem uplatňují ve společnosti běžné genderové stereotypy, popř. do jaké míry se snaží tyto stereotypy bořit a nereprodukovat.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Janošová, P. 2008. *Dívčí a chlapecká identita*. Praha: Grada Publishing.
Karsten, H. 2006. *Ženy – muži: Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál.
Lippa, R. A. 2009. *Pohlaví, příroda a výchova*. Praha: Academia.
Matějček, Z. 2000. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál.
Oakleyová, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
Renzetti, C. M., Curran, D. J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
Smetáčková, I. 2016. *Genderové představy a vztahy*. Praha: Slon
Valdřová, J. 2006. *Gender a společnost*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.
Wilson, E. O. 1993. *O lidské přirozenosti*. Praha: Lidové noviny.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lada Viková**
Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2020**
Termín odevzdání bakalářské práce: **21. dubna 2021**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 19. listopadu 2020

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 6. 2021

Kateřina Hápová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala paní Mgr. Ladě Vikové za vstřícnost, pochopení, a především za celkovou podporu při vedení bakalářské práce. Poděkování patří též všem informantkám, které se podílely na vzniku celého výzkumu.

NÁZEV

Genderové stereotypy ve výchově dětí z pohledu dnešních mladých matek

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá genderovými stereotypy ve výchově dětí. Tato práce se opírá o data získaná během samotného výzkumu, který se odehrával v okolí Litomyšle. Ukazuje výchovu dětí z pohledu dnešních mladých matek z okolí českého menšího města. Výpovědi z rozhovorů a poznatky získané během zúčastněného pozorování jsou podloženy vybranou literaturou. Cílem bylo získat potřebná data k zodpovězení předem stanovených výzkumných otázek, které se týkají především toho, do jaké míry informantky využívají genderové stereotypy ve výchově svých dětí. Dospěla jsem k výsledkům, které ukazují, že genderové stereotypy ve výchově dnešních dětí jsou do jisté míry bourány.

KLÍČOVÁ SLOVA

Genderové stereotypy, mladé matky, genderové role, pohlaví

TITLE

Gender Stereotypes in the Upbringing of Children from the Perspective of Young Mothers

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with gender stereotypes in the education of children. This work is based on data obtained during the research itself, which took place in the vicinity of Litomyšl. It shows the upbringing of children from the perspective of today's young mothers. Testimonials from interviews and findings obtained during participatory observation are supported by selected literature. The aim was to obtain the necessary data to answer predetermined research questions, which relate primarily to the extent to which informants use gender stereotypes in the upbringing of their children.

KEYWORDS

Gender stereotypes, young mothers, gender roles, gender

Obsah

Úvod.....	9
1 Cíle výzkumu	11
1.1 Výzkumné otázky	11
2 Metodologie	13
2.1 Metody sběru dat	13
2.1.1 Zúčastněné pozorování	14
2.1.2 Rozhovory	16
2.2 Prostředí výzkumu	17
2.3 Informantky	17
2.4 Průběh výzkumu	18
2.5 Etika výzkumu	19
3 Základní terminologie	21
3.1 Pohlaví	21
3.2 Biologické pohlaví	21
3.3 Sociální pohlaví	22
3.4 Socializace dítěte	22
3.5 Genderová identita	24
3.5.1 Genderová role	25
3.6 Genderové stereotypy	26
4 Učení a ovlivňování genderu	27
4.1 Sociálně psychologické teorie	27
4.2 Teorie utvrzování	27
4.2.1 Tresty	28
4.2.2 Odměny	29
4.3 Teorie napodobování	29
4.3.1 Rodiče	30
4.3.2 Média a dětské knížky	31
4.3.3 Hračky	33
4.3.4 Vrstevníci	34
4.4 Teorie poznávání	36
5 Poznatky a obavy informantek	38
5.1 Sexuální orientace	38

5.2 Naučené vzorce chování	39
5.3 Holčička nebo chlapeček?	41
6 Shrnutí	42
7 Závěr.....	43
Použitá literatura	46
Seznam příloh.....	48

Úvod

Nad samotným tématem jsem začala přemýšlet již ve druhém ročníku vysoké školy. Absolvovala jsem předmět s názvem antropologie genderu. Předmět mě pohltit natolik, že jsem si začala všimnout genderu všude kolem mě. Největší zmatek v mém podvědomí vyvolávaly genderové stereotypy. Dříve jsem jim nevěnovala takovou pozornost, ale od té doby, co se věnuji tomuto tématu, jsem jimi pohlcena. Viděla jsem najednou všude stereotypní chování, co se týče mužských a ženských rolí. Například, když zahlédneme v kuchyni muže, který vaří či dokonce peče, tak je to pro některé „zvláštní“. Setkala jsem se také s tím, že v obchodě, kde se nacházely hračky, bylo vše růžové pro holky. Jako by si děti nemohly hrát s čím chtějí. Návštěva hračkárství ve mně vyvolala pocit, že chci vědět, jak jsou na tom rodiče dnešních dětí v mém okolí a jaký mají názor například na výběr hraček dle barev.

Je to opravdu špatně, když si kluk hraje s panenkami, a naopak holčička s auty? Opravdu se musíme chovat dle daných stereotypů, který někdo někdy určil? Je gender vrozený, učíme se ho, nebo je nám dokonce vnucován? Všechny otázky mě dohnaly k následnému tématu bakalářské práce.

Nesmím také zapomenout zmínit, že velkou roli u výběru tématu také hrály mé zkušenosti získané v dětství. Mám starší bratry, tudíž jsem od narození vyrůstala mezi kluky. Očekávalo se, že já budu ta roztomilá holčička, která bude ráda, když jako dárek k narozeninám dostane panenku. Ovšem strávit čas nad hraním s auty, bylo pro mé dětské já přínosnější než hraní s panenkami. Byla mi vnucována klasická budoucí ženská role. To znamená, že jsem dělala vše, co bylo dle ostatních vhodné pro ženu. Umývání nádobí, vaření, uklízení v domě, žehlení prádla apod. Byla jsem více vedena k práci v domácnosti než mí bratři. Přišel mi už v dětství tento způsob velmi nespravedlivý, protože kluci tyto činnosti dělat nemuseli.

Abych se vyhnula problémům, vždy jsem vše udělala, tak jak mi bylo nakázáno. Když jsem byla s domácími pracemi hotova, utíkala jsem na zahradu, abych byla součástí otcových prací, které mě bavily mnohem více. Držet kladivo, tlouct do hřebíků, opravovat různé stroje. Bratři to měli zafixované jako otravnou práci, ale já to měla za odměnu. Neustále jsem ale slyšela věty jako: „Jsi holka, tohle holky nedělají. Běž raději pomoci domů uklidit. Neublíž si, holčičko.“

Proč bych nemohla dělat práci jako muži? A když už ji dělám, proč je to pro ostatní zvláštní? Vše je nám určováno od našich raných let, kdy jsou nám podstrkovány stereotypy o

tom, jak by se měla chovat žena a jak muž. Přesněji řečeno, genderové stereotypy nám napomáhají k tomu, kdo jsme, či naopak být nechceme.

Musím ještě podotknout, že původním námětem bakalářské práce byl výzkum na základní škole, kde bych prostřednictvím pozorování sledovala, do jaké míry jsou genderové stereotypy součástí základní školy. Nicméně vznik pandemie zapříčinil zavření škol. Musela jsem najít náhradní řešení, v jakém prostředí bych mohla celý výzkum zrealizovat. Genderové stereotypy jsem z mého zájmu opustit nechtěla, a proto má pozornost začala směřovat k rodinám v mém okolí. Vzpomněla jsem si opět na mé dětství, kde jsem musela dělat věci, které přísluší klasické budoucí ženské roli. Zajímalo mě, zda dnes maminky vychovávají své děti dle klasických genderových rolí či je naopak bourají. Osobně bych se zajímala ve výzkumu více o děti a jejich pohled na samotný gender. V mém okolí jsou ale děti v předškolním věku, které o tom zatím moc nepřemýšlí. Výzkum je tak směřován na mladé maminky a jejich výchovu dětí z hlediska genderu.

Nejen mé vzpomínky z dětství, ale také pandemie, která mi přerušila původní plán, mě pobízejí k napsání této práce, kde bych se ráda ponořila hlouběji do otázky, jak moc je nám od raných let určen či naopak vštěpován sociální status ženy a muže.

1 Cíle výzkumu

Cílem této práce je nahlédnout do výchovy dětí z pohledu dnešních mladých matek. Než se začnu zabývat samotným výzkumem, představím metodologii. Přesněji řečeno, jaké metody byly použity a jak s nimi bylo pracováno. Poté bych ráda přiblížila téma a vysvětlila bych základní pojmy, které jsou nedílnou součástí celé publikace.

Pojem gender se v posledních letech rozšířil do společnosti. Jsem zastáncem toho, že díky tomu, že je genderu věnována pozornost a probíhají na toto téma diskuse, se stává naše země vyspělejší. Z toho důvodu by měla být tato práce přínosná i z hlediska přiblížení, jak je ve společnosti chápán a užíván pojem gender.

Pozornost budu směřovat především na samotné pochopení a vnímání genderu z pohledu mladých matek. Jejich odpovědi na mé předem připravené otázky mi pomohou zodpovědět otázky výzkumné. Především pomocí terénního výzkumu následně budu zjišťovat, jak jsou dnešní mladé matky genderově vyvážené. Tím myslím, jestli mají představu o tom, jak se gender vyvíjí a jak své děti genderu učí.

Co se týče genderových stereotypů, bude práce nejvíce zaměřená na otázku samotného života: „Jak vidíme gender?“ Ráda bych tak svou práci přispěla nejen výzkumem, který ukáže výchovu dnešních matek, ale také jak jsou gender a diskuse kolem něj mladými matkami vnímány.

1.1 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky jsem si stanovila na základě mých zájmů o dané téma. Pomocí rozhovorů a dalších potřebných metod jako je zúčastněné pozorování se tak budu snažit odpovědět na tyto výzkumné otázky:

- Jak mladé matky na Litomyšlsku vnímají gender?
- Jsou genderové stereotypy ve výchově předškolních dětí mladých matek na Litomyšlsku bourány či předávány dál?
- Do jaké míry se dnešní mladí rodiče na Litomyšlsku v otázce genderových stereotypů nechávají ovlivňovat původními naučenými vzorci?

Výzkumné otázky byly položeny také díky změnám, které se v tomto století odehrály. Jednu ze změn v bourání genderových stereotypů uvádí Teichmanová ve své diplomové práci, kdy s bouráním stereotypů přispěl např. Zákoník práce, který od roku 2001 uvedl právo otcům čerpat rodičovskou dovolenou a může s dítětem být doma namísto matky, která chodí do práce (Teichmanová 2015: 47–48). Ačkoli jsem si myslela, že se vyskytne alespoň jeden případ, kdy muž je doma s dítětem a žena chodí do práce, tak se nestalo. Jedná se pouze o rodiny, kde je s dítětem doma žena, z toho důvodu je práce zaměřená na matky. Přesněji na mladé matky na Litomyšlsku, které rodily po roce 2015. Jejich děti jsou tak prakticky od narození obklopeny moderními technologiemi, které se staly běžným standardem, jako např. mobilní telefony, tablety a počítače, které využívají sociální sítě. Z toho důvodu si myslím, že dnešní výchova dětí není totožná kupříkladu s výchovou před dvaceti lety, kde chytrá zařízení nehrála tak velkou roli v našich životech.

2 Metodologie

V této kapitole představím jednotlivé podkapitoly, které se týkají celé metodologie. Uvedu, které metody jsem používala ke sběru dat, jaké typy rozhovorů probíhaly, okrajově představím informantky a také jak samotný výzkum probíhal. Zda se objevily nějaké problémy a jak jsem s nimi, popřípadě pracovala.

2.1 Metody sběru dat

Z počátku se metody přibližovaly kvantitativnímu výzkumu, když jsem byla nucena kvůli koronavirové situaci dělat rozhovory online formou, které mi připomínaly spíše dotazníkové šetření. Hendl ve své knize uvádí: „Kvantitativní výzkum využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování“ (Hendl 2005: 46). Když jsem si začala uvědomovat, že tudy cesta nevede z důvodu špatné komunikace online formou, domluvila jsem se s informantkami na vhodnější dobu a osobní setkání.

S kvalitativním výzkumem jsem se osobně setkala již v jednotlivých hodinách na vysoké škole, kde jsme již menší výzkum prováděli. Uchvátila mě rozmanitost, kterou v sobě kvalitativní výzkum nese. Dle Hendla je výzkumník jakýmsi detektivem, který se snaží analyzovat informace nejen z deduktivního ale také z induktivního pohledu. Můžeme během výzkumu doplnit své výzkumné otázky či dokonce přijít s novým rozhodnutím, jak bude výzkum pokračovat. Z toho důvodu ho Hendl také nazývá pružným (Hendl 2005: 50–51).

V mém případě jsem během výzkumu narazila na problém induktivního pohledu. Byla jsem přesvědčena že otázky, na které se informantek ptám, budou srozumitelné a pro ně jednoduché na odpovídání. Když jsem měla první rozhovory za sebou, nezdál se být v ničem problém. Následné setkání s ostatními informantkami mi ukázalo, že tomu tak není a některé otázky musím přeformulovat. Kupříkladu jsem si myslela, že mé informantky budou schopny vysvětlit pojem gender. Některým jsem to musela hned přeložit jako sociální pohlaví, protože nedokázaly gender popsat. Špaček uvádí, že se jedná o problém, který v sobě induktivní pohled nese. Těžce se interpretuje na realitu. Nelze předpokládat abychom měli jistotu, že návštěva informantek bude vždy probíhat u všech stejně (Špaček 2019: 27).

Sněhová koule je metoda, díky které jsem se dostávala od jedné informantky ke druhé. Dle Budilové, která v publikaci *Etnografie a terénní výzkum* píše, že se jedná o kontakt získaný pomocí předchozího kontaktu (Budilová 2015: 18). Mně osobně se to stalo hned při druhém rozhovoru, kdy mi jedna z informantek dala kontakt na další dvě maminky. Několik informantek jsem již znala, tudíž se mi kontakt navazoval bez problému. U těch, které jsem osobně neznala, problém v seznámení také nebyl. Díky této metodě se celý výzkum urychlil a měla jsem tak více potřebných rozhovorů. V následujících podkapitolách rozeberu podrobněji metodu zúčastněného pozorování a typy rozhovorů, které jsem používala.

2.1.1 Zúčastněné pozorování

Metoda zúčastněného pozorování mi umožnila nahlédnout do životů samotných informantek, Soukup zúčastněné pozorování popisuje takto: „Spočívá v přímé nezprostředkované účasti antropologa na životě studované komunity, kdy probíhá informální sběr etnografických dat při osobní účasti na přirozeně probíhajících kulturních jevech a sociálních situacích a procesech“ (Soukup 2014: 93). Budilová uvádí, že výzkumník musí být v terénu minimálně jeden rok, aby zúčastněné pozorování bylo efektivnější (Budilová 2015: 11). Já jsem rok v terénu nebyla. I přesto si zde dovoluji tuto metodu zmiňovat, protože některé z informantek znám delší dobu a jejich děti takřka také. S nadsázkou tedy mohu říct, že jsem prováděla zúčastněné pozorování již dávno před samotným výzkumem. V hlavě jsem tak měla pomyslný terénní deník, kde jsem vzpomínala na určité situace z dřívější doby a respektive se potvrzovaly výpovědi informantek. Potvrzovaly v tom smyslu, že už dříve odpovídaly jako nyní. Např. jsem se zeptala, jestli se děti dívají na televizi. Jedna z informantek uvedla, že se na televizi jejich syn nedívá. Já jsem si vzpomněla na návštěvu předchozího roku, kdy ještě výzkum neprobíhal a informantka také tvrdila, že se na televizi nedívá.

Mimo jiné jsem si také během výzkumu vedla terénní deník, který byl plný především dojmů z mých nově nabytých zkušeností. Soukup ve své knize píše: „Jedním ze způsobů, jak se vyrovnat s osobní situací a stavem, v nichž se antropolog nachází, je jejich reflexe v deníkových záznamech“ (Soukup 2014: 92).

Ukázka z terénního deníku

20. 11. 2020

Dnes jsem hlídala chlapečka ve věku tří let. Vyzvedla jsem si ho hned z rána, kdy jeho maminka potřebovala na nákup. Hodilo se jí mé hlídání, protože nákup bez dítěte je prý pohodlnější. Hlídala jsem ho už několikrát, ale z mého zájmu. Ovšem nyní jsem cítila, že to udělat musím a bylo to lehce nucené¹. Když si ale maminka pro syna přijela, byla velmi nadšená a vděčná, že mohla mít celé dopoledne pro sebe.

Heřmanský v kapitole *Zúčastněné pozorování* popisuje získávání dobrých vztahů s informanty. Je důležité, aby byl výzkumník empatický a vyjadřoval svůj zájem a respekt vůči informantům. Dále uvádí recipocitu, díky které dokážeme projevit náš zájem o informantky (Heřmanský 2019: 361). Já osobně jsem to brala jako automatickou věc, když jsem na každou návštěvu donesla ať už něco sladkého, nebo některé informantky byly vděčné i za láhev vína. Když mě jedna z informantek poprosila, jestli bych následující den nepohlídala její dítě, tak jsem samozřejmě souhlasila a brala jsem to jako oplácení času, který mi věnovala.

Z této zkušenosti, když jsem viděla ten rozzářený úsměv a pocit spokojenosti ze strany maminky. Napadlo mě, že tuto možnost hlídání dětí budu nabízet i ostatním maminkám. Následné setkání jsme končily tím, že jsem vděčná za jejich čas, který mi věnovaly a na oplátku jim mohu kdykoliv pohlídat jejich děti. Takže jsme prováděly výměnu „něco za něco“. Informantky mi poskytly svůj čas a já na oplátku další dny hlídala jejich děti. Přiznávám, ušila jsem si na sebe touto dohodou bič. Stávalo se mi, že jsem měla domluvené hlídání hned po předchozí návštěvě u jiné informantky, a to bylo velmi náročné.

Ukázka z terénního deníku

26. 2. 2021

Už ani nevím, kolikrát jsem děti hlídala. Přestala jsem to počítat v době, kdy si to maminky mezi sebou říkaly a začaly mě kontaktovat o hlídání častěji. A jelikož je nedokážu odmítnout a vždy jim vyhovím, tak si připadám jak teta na hlídání. Hlídat děti mi problém nedělá, už začínám mít ale pocit, že nic jiného nedělám.

---

¹ Spojením „lehce nucené“ jsem mínila skutečnost, že hlídání dítěte nebylo předem domluvené. Informantka se mi ozvala v ranních hodinách, zda bych v ten den nehlídala její dítě, i když jsem měla jiné plány.

Tuto poznámku jsem si zde dovolila použít jako ukázkou toho, že hlídání dětí a řešení dalších věcí ohledně výzkumu je psychicky velmi náročné. Vše negativní má ovšem svá pozitiva. Všechny děti, které jsem hlídala, mě naučily, jak stíhat věci v určitý čas a neodkládat je na později. Nikdy totiž nevíte, kdy budete hlídat další.

2.1.2 Rozhovory

Rozhovory mi pomáhaly nejvíce k dosažení potřebných dat. Jednalo se o polostrukturované rozhovory, kde dle Soukupa: „[...] má výzkumník předem připravená témata, jež se mají stát předmětem rozhovoru“ (Soukup 2014: 101). Tento typ rozhovoru jsem vedla z velké části v jejich obývacích pokojích. Objevoval se také nestrukturovaný a neformální rozhovor. Soukup ve své knize uvádí neformální rozhovor jako klasické povídání bez nějakého záměru. Nestrukturovaný se liší tím, že informanti (v mém výzkumu informantky) si již uvědomují snahu výzkumníka o dosažení potřebných dat (Soukup 2014: 101). Z obývacího pokoje, kde probíhal polostrukturovaný rozhovor jsme se často přesouvaly do dětského pokoje, kde jsme si následně hrály s dětmi. Mohu tedy říct, že díky dětem, které vyžadovaly naši pozornost, vznikl nestrukturovaný rozhovor. To znamená, že informantka si byla vědoma, že to není pouhé povídání, nýbrž cílený rozhovor, který nebyl nějak řízen. Neformální rozhovor vznikal nevědomky. Byly jsme např. na procházce, aniž bychom byly domluvené na nějakém rozhovoru, tak jsme si povídaly na dané téma. Přiznám se, až postupem času jsem zjišťovala, že jsme vlastně vedly neformální rozhovor.

Otázky, které jsem u polostrukturovaného rozhovoru pokládala, bych rozdělila na hlavní a vedlejší, tedy ty, které jsem v průběhu rozhovoru doplňovala.

Ačkoli jsem chtěla otevřené otázky, objevily se také uzavřené, kde informantka odpověděla ano či ne. Nedomyslela jsem jednoduchost otázky, tudíž jsem v daný moment musela improvizovat a otázky si domýšlet. Nyní uvedu příkladnou otázku, u které se mi tato situace stala.

Otázka: „Setkává se dítě s vrstevníky?“

Podotázka: „Kde se s nimi setkává?“

2.2 Prostředí výzkumu

Výzkum se odehrával v okrese Svitavy, přesněji v Litomyšlském mikroregionu², ve kterém jsem navštívila celkem devět obcí. Lokalitu jsem zvolila z toho důvodu, že sama z jedné vesnic Litomyšlského mikroregionu pocházím. Jezdila jsem tak častěji do své rodné vesničky. Vzhledem k celé koronavirové situaci to bylo pro mě výhodou, že jsem nemusela tolik cestovat. Nejhlavnějším dopravním prostředkem ke všem informantkám tak bylo mé jízdní kolo. Navštěvovala jsem informantky přímo v jejich domovech. Ve všech případech se jednalo o rodinný nebo vícegenerační domek se zahradou. Prostředí bylo pro mě velmi příjemné a také velmi rodinné. Každá z informantek nikdy neodmítla mou přítomnost a často jsem byla součástí rodinných jídel, např. večeří či obědů.

2.3 Informantky

Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, navazování kontaktů problém nebyl. Osobně znám několik maminek řadu let a pravidelně je navštěvuji. Ve výsledku jsem dělala nevědomky výzkum ještě dříve, než jsem se začala věnovat samotné bakalářské práci. Viděla jsem jakým stylem maminky své děti vychovávají, hrají si s nimi, nebo jak je například oblékají.

Mými informanty jsou ženy, nikoliv muži. Přesněji řečeno ženy na rodičovské dovolené. Nejmladší respondentka má 25 let a nejstarší 30 let. Rozdíl v jejich věku tedy není větší než pět let a lze je považovat za poměrně homogenní skupinu matek. Dovolila jsem si je nazvat mladými, protože dle Vágnerové se mladá dospělost vymezuje od 20 do 40 let (Vágnerová 2007: 11).

V této podkapitole následně stručně představím nejen samotné informantky, ale také jejich děti. Přesněji řečeno, kolik dětí mají, jakého jsou pohlaví a jak jsou staré. Děti jsou ve věkovém rozmezí od jednoho roku do pěti let. Zaměřuji se tak na děti, které ještě nenavštěvují základní školu. Jedná se o úplné nukleární rodiny, kde dříve a ani během výzkumu se nevyskytl žádný rozvod. Z hlediska zachování anonymity jsem informantkám udělila fiktivní jména.

---

² Litomyšlský mikroregion, dříve okres Litomyšl, který byl v roce 1960 zrušen, má celkem 41 obcí (Mikroregion Litomyšlsko 2021).

Alice – 25 let,
dcera 3 roky, syn 1 rok

Pavla – 28 let,
syn 4 roky

Květa – 25 let,
syn 2,5 roku

Tat'ána – 28 let,
dcera 2,5 roku, dcera 2,5 roku

Karolína – 25 let,
dcera 3 roky

Elena – 28 let,
syn 3 roky

Věra – 25 let,
dcera 1,5 roku

Lucie – 29 let,
syn - 2 roky

Zdena – 26 let,
dcera 1,5 roku

Helena – 29 let,
dcera - 3 roky

Bohumila – 26 let,
dcera 2 roky

Irena – 30 let,
syn 5 let, syn 1 rok

Sabina – 27 let,
syn 2 roky

Tamara – 30 let,
dcera 5 let, syn 4 rok

2.4 Průběh výzkumu

Terénní výzkum probíhal přibližně šest až sedm měsíců. Z mého hlediska by se celý výzkum dal zvládnout mnohem lépe. Byla jsem indisponovaná koronavirovou situací. Držela jsem se toho, co Hendl ve své knize napsal: „Kvalitativní výzkumník se má věnovat etickým otázkám také se zřetelem k novým problémům, vznikajícím v souvislosti se zvláštnostmi tohoto typu výzkumu“ (Hendl 2005: 155). Ráda bych podotkla, že v mé situaci se problémy vyskytovaly. Vzhledem ke koronavirové situaci jsem nemohla být tak aktivní co se týče návštěv informantek. Některé z nich měly v rodině nařízenou karanténu, a tak jsem s návštěvou musela počkat někdy například i měsíc. Ještě jsem nebyla s výzkumem zcela hotova, když vláda nařídila nepříjemný lockdown neboli zákaz volného pohybu osob.

Snažila jsem se hledat východiska, která by umožnila pokračovat v mém výzkumu. V tu chvíli jsem domlouvala schůzky s informantkami online. S těmito schůzkami ovšem nemám dobrou zkušenost. S některými informantkami jsem nebyla schopna ani rozhovoru, protože neměly dobré připojení k internetu. Některé se dokonce ani neměly čas připojit a když už se k počítači dostaly, tak jejich děti chtěly být součástí každého setkání. Představme si maminku, která má vést rozhovor skrze webkameru a má na kolenou dvě malé děti, které si chtějí hrát či dokonce klikat na různá tlačítka na počítači.

Samozřejmě jsme zkoušely také domluvit schůzky ve večerních hodinách, nebo když děti odpočívaly po obědě. Bohužel se schůzky v tento čas organizovat nedaly, protože informantky chtěly využít čas jinak než sezením u počítače. Když už jsem vedla nějaký rozhovor pomocí webkamery, rozhodla jsem se, že se budu pouze ptát, jak se jim daří v této nepříjemné době a celý rozhovor nechám až na osobní setkání.

Po několika týdnech nevědění, co nám vláda nachystá za opatření jsem pevně doufala, že budu moci jednotlivé maminky navštívit. Dopadlo to nakonec velmi dobře. Žádná vládní opatření jsme neporušily, vždy jsme byly v místnosti dvě dospělé osoby a jedno až dvě děti. Pokud to počasí a okolnosti dovolily šly jsme na společnou procházku, kde jsme si o daném tématu povídaly.

Navštěvovat je bylo přínosné nejen pro mě, ale i pro ně. Některým z nich nadále hlídám jejich děti. Myslím, že to byla jedna z výhod celého výzkumu. Ony si udělaly čas na mou přítomnost a já jsem na oplátku další dny trávila čas s jejich dětmi. Ačkoli se nechci zaobírat ekonomikou, často jsem přemýšlela nad tím, že vytváříme tzv. výměnný obchod. Nevyměňovaly ani nedarovaly jsme si mezi sebou žádné zboží. Dávaly jsme si navzájem náš drahocenný čas.

2.5 Etika výzkumu

Začátkem každého setkání jsem informantky seznámila s tématem celého výzkumu. Uvedla jsem název bakalářské práce, především jak zhruba bude vypadat sběr dat. Konkrétně, že mám připravené otázky, na které se jich budu ptát, ale zároveň je možné, že otázky během rozhovoru rozšířím o další podotázky.

Potřebovala jsem od nich souhlas, že nějaký rozhovor mohu vůbec provádět. Jak uvádí Soukup ve své knize: „Antropolog musí disponovat informovaným souhlasem účastníků výzkumu“ (Soukup 2014: 135). Informantky byly ovšem vstřícné a u žádné se neobjevil

náznak nesouhlasu. Nebyla tak potřeba sepisovat na papír žádný informovaný souhlas, ale v mém případě stačil ústní. Od každé jsem také dostala svolení k nahrávání celého rozhovoru, abych nezdržovala přepisováním odpovědí do počítače či na papír.

Předem jsem také upozorňovala na to, že nic není povinné. Mají svobodnou vůli kdykoliv říct, že je pro ně něco nepříjemné. Naštěstí žádná nemilá situace nenastala. Co se týče anonymity, některé neměly žádný problém s tím, že použijí jejich konkrétní jméno ve výsledné práci. Ovšem většina z nich se shodly na zachování soukromí, které je dle Hendla: „[...] důležitým požadavkem výzkumu“ (Hendl 2005: 155). Rozhodla jsem se tedy z hlediska etického kodexu a zachování anonymity vymyslet fiktivní jména³ pro všechny informantky.

---

³ Fiktivní jména – viz kapitola *Informantky*

3 Základní terminologie

Základní terminologie v této práci napomáhá k přiblížení výzkumu, kde se následné pojmy používají. Pomocí vybrané literatury jsem tak objasnila jednotlivé podkapitoly. Pozornost věnuji rozdílu mezi pohlavím biologickým a sociálním. Dále se věnuji termínům jako např. genderová identita a role. Přiblížila jsem také socializaci dítěte, kde jsem se opírala především o literaturu Valdové a Oaklyové.

3.1 Pohlaví

„Předpoklad, že genetika, či obecněji biologie, je zodpovědná za to, kým jsme sociálně i fyzicky, je pro nás zjevně velice přitažlivý. Není proto tak překvapující, že jde také o velice populární způsob, jak vysvětlit mnohé rozdíly, které pozorujeme mezi muži a ženami“ (Renzetti, Curran 2003: 61).

Ráda bych podotkla, že tímto autoři poukazují na to, že velká část naší populace rozděluje muže a ženy především z hlediska biologického, protože je to pro ně jednodušší a přirozenější. Můžeme ale rozdělit pohlaví i z hlediska sociálního, které je ve veřejném diskurzu stále poněkud upozadřováno. Následně se podrobněji budu zabývat rozdílem mezi biologickým a sociálním pohlavím.

3.2 Biologické pohlaví

Biologické pohlaví je každému z nás na první pohled zřejmý. Dokážeme si představit, jak vypadá muž a naopak žena. Biologický rozdíl mezi ženou a mužem není pouze jeden, je jich celá řada. Největší roli ovšem hrají chromozomy, jak uvádí Lippa: „Podle biologických teorií se muži a ženy liší ve složení chromozomů, prožívají rozdílný embryonální vývoj a v rozhodujících fázích vývoje na ně působí odlišné hormony (Lippa 2009: 152). Jak uvádí ve své knize Janošová, každý z nás má dva hlavní pohlavní chromozomy⁴, které jsou nedílnou součástí toho, zda se po oplodněním vajíčka vyvine plod ženský či mužský (Janošová 2008: 46–47).

---

⁴ Žena má pohlavní chromozomy XX a muž XY (Renzetti, Curran 2003: 62).

Biologické pohlaví dokládá rozdíly mezi mužem a ženou, které existovaly, existují a jsem přesvědčena, že existovat budou. Muž má jinou vnitřní stavbu těla, než žena a naopak. Ve své knize Karsten uvádí biologický důkaz toho, že jsme od početí všichni stejní, ovšem biologie neboli příroda si nás rozdělila. „Od sedmého týdne se u chromozomálně mužského zárodku stává dřev základem varlat, zatímco u ženského embrya vznikají z kůry vaječníky“ (Karsten 2006: 11). Máme zde důkaz, že muži a ženy jsou rozdílné. „Na těchto biologických základech pak staví procesy učení a výchovy, které od narození vytvářejí individuální a sociální pohlavní identitu jedince“ (Karsten 2006: 29).

3.3 Sociální pohlaví

Oproti biologickému pohlaví a všem vědecky podloženým skutečnostem, že jsme děleny na dvě protichůdné bytosti, stojí gender. Tento název byl převzat z anglického jazyka, který se překládá jako sociální pohlaví (Valdrová 2006: 6). Gender neboli sociální pohlaví je obecný pojem, který se vyvíjí za pomoci sociální sféry, což je jeden ze základních rozdílů mezi biologickým a sociálním pohlavím. Je zapotřebí, aby naše společnost uměla rozeznat rozdíly mezi biologickým a sociálním pohlavím. Jeden z rozdílů je zakomponován již v samotném pojmenování. Oakleyová ve své knize uvádí, že biologickým pojmům „mužský“ a „ženský“ odpovídají označení genderu „maskulinní“ a „feminní“. (Oakleyová 2000: 122). Dále Oakleyová podporuje pojem gender tak, že sama tvrdí, že muže a ženu lze poznat, aniž bychom viděli jejich genitálie. „Gender je většinou definován sociální situací (manželka = žena, horník = muž), neboli je viditelný jako suma vlastností včetně chování, způsobu řeči, oblečení, výběru témat ke konverzaci atd. Gender je stále vidět, pohlaví ne“ (Oakleyová 2000: 123). Pro přiblížení tématu si v následujících kapitolách probereme hlubší roviny genderu.

3.4 Socializace dítěte

Dle sociologického slovníku můžeme rozdělit socializaci na anticipující, genderovou, nezáměrnou a záměrnou. Samotná socializace znamená proces, díky kterému je jedinec začleňován do života (Jandourek 2001: 220–221).

Jednu z definic socializace popsala Valdrová: „Dítě v procesu socializace projevuje určité chování a zachycuje zpětnou vazbu. Učí se, jak se projevovat žensky či mužsky“ (Valdrová

2006: 15). Z této definice je zřejmá socializace genderová a nezáměrná. Nezáměrná z toho důvodu, že děti jsou ovlivňovány každý den jak ze strany rodičů, tak dalších lidí, které potkávají (Jandourek 2001: 221).

Kdy k ní dochází, naopak stručně vymezila Janošová: „Dochází k ní daleko předtím, než si dítě začíná uvědomovat svou identitu a daleko předtím, než se u dítěte mohou vyvinout jakékoli vnitřní motivy k jejímu přijetí (Janošová 2008: 91). Socializace je tak nedílnou součástí nás všech.

Já osobně bych socializaci přirovnala ke stromu. Strom zasadíme tam, kam chceme my, aniž by nám sám řekl, kde chce být. Pečujeme o něj tak, že ho zalíváme, stříháme větve a zahrabáváme pod ním listy, které mu opadaly. Za odměnu nám dá květy a plody. Podobný proces probíhá i během socializace dítěte. Také samo neřekne, že na daném místě nechce být, také se o něj staráme, aby vyrostlo. Napomáhá k tomu i např. adopce, díky které dítě vyrůstá s náhradní rodinou. Samozřejmě nastávají situace, kdy děti nevyrostají s rodiči, ale např. v dětských domovech. Nezáleží pouze na rodině, socializace dítěte probíhá v přítomnosti lidí, kteří o ně pečují.

Socializace dítěte je dnes ovlivňována řadou novinek jako média, která dříve nebyla tak rozšířena. Dnes se setkáváme s vymoženostmi jako jsou tablety, mobilní telefony, počítače, speciální televizní pořady pro děti apod. Samozřejmě rodiče by měli stát jako první u dítěte, které v průběhu svého útlého věku zjišťuje, že patří do skupiny mužů nebo žen, zjišťuje, zda je chlapeček či holčička.

Pomocí autorky Valdové, která odkazuje ve své knize na Oaklyovou, představím nyní čtyři procesy socializace, které autorky zmiňují:

1. Manipulace

Prvním procesem socializace je manipulace, kterou zažíval každý z nás už v kojeneckém věku. V kojeneckém věku se nemůžeme bránit, jaké oblečení nám rodiče dají a jakou barvu bude mít. V tu chvíli si kojeneček neuvědomuje, že existují jiné možnosti barev. Je to pouze na lidech, co dítě vychovávají, v našem případě na rodičích.

2. Pozornost

Zde hrají významnou roli hračky, které si děti vybírají ke svému hraní. Jsou neoddělitelnou složkou dětské socializace. Pro holčičky panenku a pro chlapečka auto. Více se nám objevují genderové stereotypy. Zde už samotné dítě jeví zájem nad

určitými hračkami. Může si tedy ukázat, s čím si chce hrát. Záleží na rodičích, zda je nechají si hrát s hračkami, které údajně patří opačnému pohlaví.

3. Verbální pojmenování

Na první dojem se nezdá být verbální pojmenování tak důležité. Opak je pravdou. Osobně si myslím, že tento proces je snad nejdůležitější. Klasickým příkladem je pojmenování jako „hodná“ holčička a „zlobivý“ kluk. Dělat rozdíly mezi pohlavím a ke všemu pomocí hodnotících přívlastků mi přijde absurdní. Samozřejmě, že rozdíly jako naučit chlapečka čůrat ve stoje a holčičku v podřepu je na místě. Ale ne každá holčička je hodná, a ne každý chlapeček je zlobivý. Musíme si dávat pozor na to, co říkáme. Dítě si z těchto chvil, kdy mu rodiče řeknou, že je např. hloupý, hodně pamatuje.

4. Aktivita

Poslední proces je nazýván aktivitou neboli jaké činnosti by měla dělat holčička a jaké chlapeček. Obě pohlaví jsou podněcována k určitým aktivitám, např. holčičky jsou vedeny k tomu, aby se uměly starat o domácnost.

(Oaklyová 2000: 132–133 in Valdřová 2006: 17).⁵

Procesy, jsem nyní parafrázovala z toho důvodu, že jsem je sledovala i v mém výzkumu. Přesněji řečeno jsem se zaměřovala na to, do jaké míry mé informantky tyto procesy uskutečňují a zda i v dnešní době platí procesy, které Valdřová s odkazem na Oakleyovou popisuje. Prvním procesem projde opravdu každý. Manipulaci se neubráníme. Důležitou roli hrají další procesy, které kolaborují s genderovými stereotypy, které budou v následujících kapitolách více rozebrány.

3.5 Genderová identita

Identita je náš vnitřní pocit, kým se cítíme být. (Jandourek 2001: 104). Oakleyová popisuje situace, kdy se narodí chlapeček bez svých genitálií. V dnešní době lze přirození dotvořit.

---

⁵ Ačkoli procesy najdeme i v knize Oakleyové, čerpala jsem z knihy od Valdřové, která pomocí Oakleyové vysvětlila procesy dle vlastních slov. Oakleyová ve své knize odkazuje na zdroje, které jsem neměla možnost prověřit, z toho důvodu je v tomto případě primární zdroj Valdřová.

S čím nejde hýbat nebo udělat nové, je genderová identita, díky které se cítíme být mužem či ženou (Oakleyová: 2000: 127).

Genderová identita je součástí vytváření celkové identity jedince. Společně s ní existují další atributy, které stojí u vzniku naší identity. Janošová ve své knize zmiňuje následné komponenty celkové identity, které již uvedl Smolík:

- biologické pohlaví
- jádrová pohlavní identita
- genderová identita
- genderové role (Smolík 1996: 397 in Janošová 2008: 43).

Biologickému pohlaví jsem věnovala pozornost již ve druhé kapitole. K čemu nyní budu směřovat, je rozdíl mezi jádrovou pohlavní a genderovou identitou. Autorka tento rozdíl ve své knize vymezila tímto způsobem: „Na rozdíl od identity genderové, která je do značné míry tvárná, jádrovou pohlavní identitu v průběhu života nelze měnit“ (Janošová 2008: 43).

Můžeme tak chápat, že genderová identita znamená to, kým se cítíme být. Pro upřesnění uvedu fiktivní příklad. Krásný chlapeček je na první pohled typickým chlapečkem. On nám ale tvrdí, že je holčičkou. Z mé zkušenosti vím, že někteří v tom vidí hned opačnou sexualitu a ve svém chlapečkovi gaye. Mnohdy se pouze jedná o chvílkový stav, kdy se chlapeček snaží napodobovat např. maminku nebo starší sestřičku. V některých případech se také může jednat opravdu o to, že chlapeček se cítí být holčičkou celý svůj život. V tom případě už zde hraje roli sexualita, které se budu podrobněji věnovat v pozdějších kapitolách.

3.5.1 Genderová role

Genderová role je poslední částí k vytváření celkové identity jedince. „Ve většině porodnic hned po narození dítěte padají poznámky o jeho vzhledu a chování stereotypně podle pohlaví [...] všechny tyto reakce znamenají začátek procesu učení genderové roli – tedy procesu, který má v životě dítěte zásadní význam“ (Oakleyová 2000: 131).

Co znamená být ženou nebo mužem? Genderová role je jakýmsi pomyslným zákonem, který určuje, jak by se žena a muž měli chovat. Přiřazuje se nám genderové role v práci, ve škole a celkově v celém životě. Cítíme zde značný rozdíl oproti genderové identitě, která představuje to, kým se jedinec cítí být. Genderová role spolupracuje z velké části s

genderovými stereotypy, které ukazují, jaký má být maskulinní muž či femininní žena (Curran, Renzetti 1999: 20).

3.6 Genderové stereotypy

Jak je již výše uvedeno, s genderovou rolí spolupracují genderové stereotypy. „Genderové stereotypy jsou předsudečné představy o tom, jací/jaké mají muži a ženy být a jak se mají chovat“ (Jarkovská 2004: 20). Citace poukazuje na to, že společnost nás z nějakého procenta ovládá a my se jí necháváme vést. Setkáváme se s tolerantními lidmi, avšak hrstka z nás žije ve stereotypu, kterým určuje nevědomě život druhým. Stereotypní chování nám vštěpují od malička nejen rodiče, když nám vysvětlují, jak má vypadat muž a jak žena. Genderové stereotypy vidíme takřka všude, v pohádkách, filmech, reklamách, škole, mateřské škole, zaměstnání apod. Typické genderové stereotypní rozřazení na muže a ženy, jak uvádí Lippa je, že muži jsou oproti ženám svalnatí a pracují v těžkém prostředí, kde žena by to nezvládla, a proto zastává práce v domácnosti (Lippa 2009: 163–164). Je tomu tak ale ve všech rodinách? V dalších kapitolách, které se soustředí na výpovědi mých informantek se o genderových stereotypech několikrát zmíním. Ať už v samotné výchově dětí mých informantek, přesněji např. v podkapitole *Hračky*, kde přiblížím, jakým způsobem rodiče nakupují hračky svým dětem a jak jsou hračky pro dětskou socializaci důležité.

4 Učení a ovlivňování genderu

V této kapitole se zaměřím na teorie, které v sobě nesou faktory, jež ovlivňují gender u dítěte. Teorie podložím výpověďmi mých informantek, protože se níže zmíněné teorie týkají celého výzkumu a ukazují kdo a co ovlivňuje nejvíce gender u dítěte v předškolním věku.

Samozřejmě se nabízí k tomuto tématu oblast řeči. Kdy se stává, že holčička o sobě mluví v mužském rodě, a naopak chlapeček v ženském. Na začátek bych ráda zmínila, že v mém případě jsem řeči nevěnovala pozornost, protože by bylo potřeba více rodin s dětmi stejného věku. Zmiňuji předškolní věk, ale jedná se o děti v rozmezí od osmnácti měsíců do pěti let. Z toho důvodu nezmiňuji všechny faktory ovlivňující gender, nýbrž takové, které mé informantky zmiňovaly nejvíce.

4.1 Sociálně psychologické teorie

V sociálně psychologické teorii hrají velkou roli genderové stereotypy. Přesněji řečeno dle Lippy směřuje teorie sociálně psychologická na to, jak stereotypy ovlivňují chování nejen ostatních lidí vůči nám, ale také jak se chováme díky stereotypům my sami (Lippa 2009: 161). Děti od raných let „[...] začínají svým chováním nevědomě napodobovat chování rodiče shodného pohlaví a učí se tak chovat přijímaným genderově specifickým způsobem“ (Renzetti, Curran 2003: 107). Dle Karstena lze sociálně psychologickou teorii rozdělit hned do teorií čtyř: teorie utvrzování, teorie napodobování, teorie ztotožnění a teorii poznávání (Karsten 2006: 32). Všechny tyto teorie se věnují ranému dětství a popisují vývoj dítěte, díky kterému nalézá a zároveň se učí pohlavních rozdílů. V této chvíli přiblížím jednotlivé teorie, které doplním kapitolami, které patří dané teorii a následně navážu výpověďmi informantek.

4.2 Teorie utvrzování

Teorie utvrzování znamená, že „[...] chlapci a děvčata jsou již od nejtútlejšího dětství utvrzování v takových způsobech chování, které společnost považuje za přiměřené jejich pohlaví“ (Kartsen 2006: 32). Dětem se dostávají pochvaly, uznání, odměny ale také kritika neboli trest. Názorů, jak by se mělo dítě trestat a odměňovat je mnoho. Nelze si ovšem nevšimnout, že dnešní doba v sobě nenese již tolik fyzických trestů jako dříve. Musím ale podotknout, že čerpám z vlastních zkušeností. Když mi tatínek nebo například i babička

vyprávěli, jak na ně vlastní rodiče používali tělesné tresty, byli s tím naprosto vyrovnaní a ve výsledku uznali, že to byla lepší výchova, než jakou nese nynější doba.

Manželé Hláskovi vydali publikaci, která je plná nových postojů k výchově dětí. Čerpají ze svých zkušeností a jsou zastánci právě toho, že fyzické tresty by se neměly používat. „Rozčilováním, trestáním a bitím dítěte k rozumu nepřivádíme, ale naopak odvádíme a zpomalujeme vývoj jeho mozku (orbitofrontální kůry). Dítě tedy bude méně empatické, bude řešit konflikty silou. Nebude se u něj rozvíjet schopnost řešit složité situace s využitím analýzy“ (Hlášková, Hlásek 2019: 136). V následujících podkapitolách *Tresty a Odměny* využiji výpovědi informantek k tomu, abych ukázala, jak mé informantky své děti odměňují a naopak trestají.

4.2.1 Tresty

Největším trestem pro děti informantek v dnešní době plné sociálních sítí je zákaz elektronických zařízení. U dětí menších tří let se jednalo o zákaz večerníčku v televizi. Starším dětem je zakazován především tablet, či mobil rodičů, na kterém sledují videa pro děti na YouTube. Fyzické tresty jako plácnutí přes zadek nebo ruce se vyskytovaly zřídka. Respondentky uváděly, že bez těchto fyzických trestů se asi neobejdou, až děti povyrostou. Kromě zákazů televize byla dále nejčastěji uváděná domluva mezi matkou a dítětem. V knize *Co, kdy a jak ve výchově dětí* uvádí Matějček, že nemůžeme dítěti vše povolovat, nýbrž musíme být v některých situacích předvídatelní. Rozeznat, kdy bude dítě něčemu vzdorovat a najít předčasný kompromis (Matějček 2000: 41).

Elena, která má tříletého syna uvedla: „*Čím je starší, dá se s ním lépe domluvit, takže je to většinou o domluvě. Co ale na zlobení zabírá nejvíce je, když odvedu jeho pozornost jinam. To znamená, že jakmile začíná zlobit, dobře ho zabavím a nepotřebuji pak řešit zlobení, popřípadě tresty*“ (Elena, rozhovor, 6. 2. 2021). Ostatně takové názory na tresty měla velká část respondentek.

Sabina s dvouletým synem mi řekla, že je zásadně proti trestům ale následně mi začala vypravovat o tom, že syna ignoruje, když se např. vzteká. Dle mého názoru to je ale také určitý typ trestu pro dítě, když je ignorováno. Tudíž z toho vyplývá, že každá z respondentek používá určitý typ trestů.

4.2.2 Odměny

U otázky zaměřené na odměny se odpovědi respondentek shodovaly v odměnách slovních. Pouze pět maminek odpovědělo, že svému dítěti dávají za odměnu nějakou sladkost. Např. když si uklidí hračky, dají mu čokoládu. Ostatní byly ale zásadně proti. Údajně nechtějí své děti uplácet sladkostmi, a tak volí slovní odměny. Následně ale dodávaly, že sladkostem se stejně nejde vyhnout, protože je doveze babička nebo ostatní příbuzní.

Líbil se mi přístup jedné z informantek, která odměňování brala rozdílně od ostatních. Z materiálních odměň přešla na slovní.

Tamara: „Chválím hodně, když se něco povede anebo, když něco udělají dobře. Mám tříletého synka, kterého už chválím jenom slovně, ale sladkostem jsme se také nevyhnuli. Když jsme ho učili na nočník fungovala sladkost, přesně řečeno takové ty kyselé žížalky. Když budou trenýrky suché bude žížalka a na to slyšel moc dobře. A pak postupně jsem jen pochválila, zatleskala a teď už si málo kdy vzpomene na žížalky. U jednoroční dcery se budu snažit o to samé, protože se mi to osvědčilo“ (Tamara, rozhovor, 19. 1. 2021).

4.3 Teorie napodobování

Teorie napodobování hlásí, že chlapci napodobují své otce a další mužské vzory, zatímco děvčata napodobují matky a ostatní ženské vzory (Karsten 2006: 37). Musím nyní odkázat na genderové stereotypy, které se zde objevují, protože ne vždy tomu tak je a ze zkušeností z výzkumu vím, že i chlapeček má za vzor svou maminku nikoliv tatínka. Přesněji se jedná o chlapečka, kterému jsou nyní dva roky a informantka popisovala situaci, kde napodoboval více ji. Jednalo se o případ, kdy se líčila a syn pak chodil před zrcadlo, kde si následně hrál tak, že se líčí jako maminka. Informantka sdělila, že toto hraní mu trvalo přibližně měsíc, než ho to přestalo bavit.

Je zřejmé, že děti napodobují své rodiče, ovšem napodobují toho mnohem více. Teorie napodobování je proto velmi úzce propojena z teorií ztotožnění, která dle Karstena značí, že během prvních let života se mezi dítětem a jeho nejdůležitějšími blízkými osobami rozvíjí emocionální vztah a vazba (Karsten 2006: 39). Taková informace je obecně známá, vzhledem k tomu, že nejvíce času blízcí, rodina a převážně rodiče, tráví čas se svými dětmi. Děti se učí pozorováním a napodobováním chování.

Vidíme, že rodiče hrají velikou roli pro své potomky. Ne vždy se děti ale ztotožňují se svými rodiči. Nyní představím další vlivy, které z výzkumu vyplynuly. Nástrojů, které ukazují a učí genderové roli a identitě je mnoho. Níže uvedu nejhlavnější, které se vyskytovaly v mém výzkumu a především, které mé informantky zmiňovaly.

Zprvu bych zmínila fakt, že je samozřejmě vše závislé na tom, ve které kultuře žijeme.

Odkázala na to také jedna z respondentek, která mluvila o kultuře jako o největším vlivu na vývoj genderu.

Elena: „*Především za to může kultura, ve které žijeme. Způsob, ve kterém dítě vyrůstá, co se týče ČR tak si myslím, že v rámci možností to jde. Ale někde v Africe, arabských zemí apod. si nemyslím, že jsou rodiče tak tolerantní ke svým dětem*“ (Elena, rozhovor 6. 2. 2021).

Jak uvádí v knize *O lidské přirozenosti* Wilson: „Každá osoba je formována vzájemným působením svého prostředí, obzvláště kulturního prostředí [...]“ (Wilson 1993: 27).

4.3.1 Rodiče

Každá informantka uvedla rodiče na prvním místě v ovlivňování a učení genderu. Dle nich jsou rodiče nejvíce důležití, protože děti k nim k nim vzhlíží. Oakleyová ve své knize *Pohlaví, gender a společnost* zmiňuje psychoanalytika Stollera, který se specializuje na genderovou identitu. Dokazuje nám, jak moc je důležité, aby u zrodu genderové identity dítěte stáli rodiče. Pro přiblížení uvedl případy dvou chlapců, kteří se narodili bez penisu, jinak byli biologicky zcela normální chlapci. První chlapec se v pozdějším věku ztotožňoval s mužskou rolí a identitou. Druhý chlapec nikoliv. Prvnímu chlapci rodiče nepodstrovali, že není normální, protože nemá penis. Chovali se k němu, jako ke chlapci, který aktivně sportoval, hrál si ostatními kluky, vzhlížel v otce apod. Neměl tak nikdy pocit, že by měl být holka či například ani jedno. Druhého chlapce rodiče od ranných let drželi zkrátka a vtloukávali mu do hlavy, že nemá penis a v tom případě není kluk. Nátlakem společnosti neboli rodičů měl pocit, že není mužského ani ženského pohlaví a měl pocit, že je anomální (Oakleyová 2000: 122–123).

Všechny mé informantky si jsou vědomy toho, že jsou nástrojem k vytváření genderové identity u svých dětí. Ovšem z výzkumu vyplynulo, že rodiče jsou dnes zastánci toho, že dítě by nemělo mít v sobě vzorec, že žena dělá pouze určité věci a muži taktéž. Dá se tedy říct, že mé informantky lehce bourají genderové stereotypy, se kterými jsou sžité.

Věra: „*Největší vliv mají dle mého názoru rodiče. Rodiče tráví s dítětem nevíce času, proto dokážou do jisté míry ovlivnit to, jaké dítě bude, jak se bude chovat a jak se bude cítit.*“

Například když se zakazuje, s čím si chce dítě hrát, tak je prostě ovlivňováno“ (Věra, rozhovor 13. 2. 2021).

Bohumila: *„Uvědomuji si, že jsme nástrojem. Proto se snažím před dcerou chovat a dělat všechno tak, aby si jednou neřekla, že žena je na práci v kuchyni a táta na práci ve fabrice. I manžel v tom je za jedno. Takže jsou dny, kdy manžel například žehlí prádlo nebo vaří“ (18. 11. 2020).*

Květa: *„Ano, jsme nástrojem k vytváření genderových rolí a identity. Pokud má ale dítě v sobě, že je kluk a ve skutečnosti je holčička, tak ho asi moc neovlivním. A ani bych ho neovlivňovala. Myslím si, že pokud je kluk na kluky a holka na holky, tak se s tím musí už narodit“ (Květa, rozhovor 28. 1. 2021).*

Elena také zmínila, že jejich syn vidí i jinde genderové role a tím pádem nejsou jediným nástrojem: *„Je tomu tak, ale nepřikládám tomu velký důraz. Muže a ženy vidí i jinde, i v pohádkách, takže nejsme našťestí jediným vzorem. Co se týče třeba špatných návyků jako jsou hádky, tak se snažíme jim před ním vyvarovat, protože si myslím, že to není vhodné, aby zrovna z nás měl špatný příklad. Stejně jako když je něco ve filmu, v pohádce jinak než normálně, tak ho upozorníme na to, že to někdo třeba dělá takhle, ale správně to není a vysvětlíme, jak by to být mělo. Můžu uvést třeba oklikou na šílené práce Pata a Mata“ (Elena, rozhovor 6. 2. 2021).*

Touto odpovědí otevřela další kapitolu, ve které se budu věnovat dalšímu nástroji, který také ovlivňuje vývoj genderu.

4.3.2 Média a dětské knížky

Média jsou nedílnou součástí dnešní populace. V této podkapitole ovšem budu považovat za média nejen televizní zařízení, tablety, mobilní telefony ale také dětské knížky a jakékoli jiné publikace, které si děti prohlíží.

V každé domácnosti jsem si povšimla dětských knížek, které měly děti v dětském pokoji. Zajímavý poznatek je ten, že ne vždy se dětské knížky soustředily na určité pohlaví. Ve většině případech se jednalo spíše o zvířátka, nebo celkovou rodinu, kde byly vidět obě genderové role. Dnešní knížky ovšem jsou už genderu přizpůsobeny, zahlédla jsem knihu, kde řídila žena tank a byla vojákem, naopak muže, který vařil pro svou rodinu. Dětské knížky jdou tedy kupředu v bourání genderových stereotypů. To se ovšem netýká knih, které jsou starší, např. ještě po rodičích. Sám Karsten o tom uvádí příklad: „Princezna je nejkrásnější ze

všech a nemusí dělat nic jiného než právě být krásná. Je pasivní, v extrémních případech takové Šípkové Růženky pasivní jak jen možno, totiž spící. Vzдорovat nebezpečím světa je úlohou prince [...]“ (Karsten 2006: 70). S tímto poznatkem souhlasily i informantky, které v domácnosti vlastní jak moderní dětské knížky, tak ty starší.

Ačkoli se na první pohled zdálo, že se děti ztotožňují s postavami z knížek, nebylo tomu tak. Některé maminky se občas i bály říct, že jejich dvouleté dítě kouká na televizi nebo tablet. Nicméně žijeme v době plné těchto zařízení a mám pocit, že se ani nelze vyhnout tomu, aby dítě televizi nesledovalo. Z mého výzkumu vyplynulo, že děti do 2,5 let televizi nevyžadují, zlomové jsou tři roky, kdy už děti takřka mluví a sami řeknou, že chtějí zapnout pohádku.

Věra, která má holčičku rok a půl starou uvedla: „*Cíleně dceři televizi nepouštím, ale když televizi zapnu, tak ji zatím moc nezajímá, upoutávají ji pouze reklamy. Telefon ji zajímá, ale spíše proto, že svítí a mám na své tapetě ji, takže se ráda chodí koukat na telefon, protože je tam ona*“ (Věra, rozhovor 13. 2. 2021).

Rozdíl můžeme vidět u Ireny, která má dva chlapce, kde staršímu je 5 let a mladšímu jeden rok. Irena: „*Ten starší kouká na televizi, už i na mobil. Vlastní nemá, půjčuje si můj. V televizi sleduje především večerníčky a na mobilu si pouští YouTube, kde se naučil hledat videa mladých youtuberů, kteří si natáčejí své hračky. Mladšího to zatím nezajímá, pouze když je večerníček, tak sedí vedle bráčky*“ (Irena, rozhovor 20. 11. 2020). Věk dětí značně hraje roli v tom, jak moc aktivní v užívání elektronických zařízení jsou.

Dle mého názoru je to ale na rodičích, tedy samozřejmě výchovou, takovým příkladem je Pavla se čtyřletým chlapečkem: „*Na tablet nekouká, nebaví ho to, za což jsem velmi vděčná. Na televizi každý den nekouká, maximálně když si vzpomenu já, že dávají večerníček, tak mu ho pustím. Nepouštěli jsme mu od mala televizi jako třeba naši známí, a proto si myslím, že ho to teď tolik nebaví*“ (Pavla, rozhovor 4. 12. 2020). Z výzkumu vyplynulo, že informantky kupují dětem knížky, které si děti samy vyberou. Nejsou tak zaujaté tím, že by měly chlapečkům kupovat knížky o autech a holčičkám knížky o princeznách. To samé mají i u kupování hraček, kterým se věnuji v nadcházející podkapitole. Informantky sice uváděly knížky jako jeden z faktorů, který ovlivňuje gender u dítěte, co ale jmenovaly více byla již zmíněná aplikace YouTube. Některé z nich mi uváděly příklad toho, že jejich děti sledují na YouTube videa, kde si ostatní děti hrají se svými hračkami. Podstatné je to, jakým způsobem si děti ve videích hrají. Jedna z informantek mi pustila video, kde dítě naschvál své hračky rozbíjí s poznatkem, že video je veřejně dostupné všem. Tímto upozorňovala na to, že i když její dítě má v ruce tablet či mobil, musí ho neustále hlídat, jaká videa si pouští, protože pak

napodobuje děti ve videu, kde si s hračkami nehrají, ale naopak je ničí. Když jsem se zmínila u ostatních informantek o tomto případu, některé z nich mi s klidem odvětily, že jejich děti koukají na YouTube Kids. Jedná se o verzi pro děti, kde jsou videa hlídána a popřípadě je potřeba schválení rodičů. Když jsem se dozvěděla o YouTube Kids, neváhala jsem a šířila jsem informaci ostatním informantkám, které to neznají. Vnímaly YouTube Kids jako velké pozitivum, protože již nemusejí videa předem kontrolovat, jestli ukazují dětem něco špatného. Na základě získaných zkušeností během výzkumu lze uvést, že rodiče technologie nezakazují, ale naopak se je snaží využívat pro zdárný vývoj dítěte.

4.3.3 Hračky

Uvědomují si dnešní rodiče, že už od narození dětem ukazují genderové role prostřednictvím dětských hraček? Otázka směřovaná tímto tématem hrála velkou roli při všech návštěvách informantek. Díky tomu, že mě samy děti braly do jejich dětských pokojů, jsem mohla i sama zhlédnout viditelné prvky a posoudit, do jaké míry se v pokojích odráží genderové stereotypy. Velkou roli hrají především barvy. Jak je z hlediska genderových stereotypů známo, modrá barva náleží chlapečkovi a růžová holčičce. Je zřejmé, že v pozdějším věku si nebude chlapeček vybírat hračky růžové barvy, protože je mu vštěpováno, že modrá je pro kluky a růžová pro holky. „Mnohé, co považujeme za přirozené, je ve skutečnosti konstruováno společností a proměňuje se nikoli podle potřeb a přání konkrétních lidí, nýbrž podle diktátu dané společnosti [...]“ (Valdrová 2006: 18). Ovšem mé návštěvy tolik nepotvrzují fakt, že poznáme pokoj chlapce či dívky na první pohled. Ať už se v pokoji ukazovaly stereotypní barvy pro dívky, tak jsem byla v pokoji chlapečka, který si hrál s dětskou kuchyňkou, ale používal ji jako dílnu na traktory. Musím také podotknout, že některé pokoje byly neutrální, a to tím způsobem, že byly všude zvířátka a těžce se identifikovalo, zda je pokoj chlapečka nebo holčičky.

V dnešní době můžeme zhlédnout, jak se snaží výrobci hraček genderové stereotypy odvrátit. Na místo panenky můžeme zakoupit i chlapečka jako panenku. Dokonce i holčičky si mohou vybrat svůj automobil ve kterém budou vozit své panenky. V mé rodině, především od prarodičů jsem se setkávala s názory, že to správně není a že z nich vyroste akorát opačné pohlaví. Mohu ale ze zkušeností říct, že takové názory jsem nejen já, ale i mé informantky slyšely od starší generace, která takové možnosti neměla. Chtěla bych zmínit, že většina starší populace žije v minulosti, která je nějakým způsobem naučená, a proto se u ní dosud

objevují zastaralé ideje, které mohou stále celou společnost ovlivňovat. S informantkami jsme vedly debaty právě na ono téma a opravdu každá z nich uvedla, že starší generace nechápe např. to, že si chlapeček bude hrát s panenkou. Samozřejmě, jak se uvádí v knize *Ženy, muži a společnost*: „[...] typy hraček, s nimiž jsou děti jednoho či druhého pohlaví stereotypně spojovány, rozvíjejí v chlapcích a dívkách odlišné vlastnosti a dovednosti“ (Renzetti, Curran 2003: 116). Výpovědi informantek jsou rozmanité, většina by svým dětem klidně kupovala hračky opačného pohlaví, ale ne vždy tomu tak je. Jak uvádí ve své výpovědi Bohumila, hračky dostávají i od prarodičů.

Bohumila: „*Samozřejmě, že od babiček dostává automaticky panenky nebo co je tematicky holčičí. Ale s manželem jí pořizujeme hračky, které chce ona sama. Nedávno jsme jí koupily traktor s valníkem a vyhraje si s ním celý den. Já osobně jsem také dostávala hračky jako piráti, rytíře apod. a žádný kluk ze mě není*“ (Bohumila, rozhovor 18. 11. 2020). Každá z informantek se ztotožňovala s tím, že by koupily svému dítěti hračku opačného pohlaví.

Výstižně to řekla Karolína: „*Máme holčičku, ale máme od každého něco, panenky, auta, traktor*“ (Karolína, rozhovor 8. 1. 2021). Ovšem i když se někteří rodiče snaží být genderově neutrální, děti mají pořád svou hlavu.

Taťána: „*Sice máme dvě holčičky, ale klučičí hračky je nezajímají. Můj manžel někdy vezme balón a snaží se s nimi hrát fotbal, nebo je vezme do dílny, ale absolutně je to nezajímá. Na druhou stranu si nehrají ani moc s panenkami, máme všude jen zvířátka. Ze všeho nejvíce u nás vedou pejsci a koníci*“ (Taťána, rozhovor 12. 2. 2021). S hračkami ale nehrají pouze ve svém dětském pokoji, nýbrž také u svých vrstevníků, se kterými se navštěvují či tráví společné chvíle v mateřské škole.

4.3.4 Vrstevníci

Vrstevníci jsou nedílnou součástí dětské socializace a učení se genderu. Jak moc jsou vrstevníci v našich životech důležití, již zmínili ve své knize autoři Renzetti a Curran: „[...] vrstevníci zůstávají aktivním socializačním faktorem po celý zbytek života“ (Renzetti, Curran 2003: 122). Vrstevníci dětí informantek jsou děti ve stejném věku, tedy předškolní. Jedná se o sourozence, sestřenice, bratrance, děti ze sousedství a děti v mateřské škole.

Všechny mé informantky se shodovaly na tom, že jsou vrstevníci pro jejich děti důležité. U dětí do tří let tomu bylo tak, že jim bylo jedno, jestli si hrají s dítětem stejného nebo opačného pohlaví. Spíše jim záleželo na celkovém kolektivu, kde si mohou hrát

společně. Měla jsem možnost být s informantkami a dětmi na dětském hřišti. Bylo evidentní, jak si chlapci hrají pouze mezi sebou, i když na hřišti jedna holčička přítomna byla.

Nevěnovali jí pozornost. To se změnilo tehdy, když si začala hrát s bagrem a nakládat písek v pískovišti. V tu chvíli byla středem zájmu a chlapci si chtěli také hrát jako ona. Z poznatku mohu tedy říct, že v předškolním věku jsou to právě hračky, které děti spojují více a ve výsledku jim je jedno, zda si hrají s chlapečkem nebo holčičkou. Vše se mění s přibýváním věku, kdy si děti začínají uvědomovat, co znamená přátelství. Karsten uvádí, že teprve až děti staršího věku, na rozdíl od předškolního dokážou přemýšlet nad tím, co pro ně přátelství znamená. O dětech v raném dětství to tak přesvědčivě říct nelze (Karsten 2006: 75).

U dětí starších tří let hraje také roli to, zda mají sourozence nebo ne. Příkladem je Tamara, která má pětiletou dceru a čtyřletého syna. Sama potvrdila fakt, že díky tomu, že má dceru i syna, tak se navzájem nestydí druhého pohlaví např. ve školce při různých hrách. Rozdílem jsou informantky, které mají pouze jedno dítě, které vyhledává spíše hraní s vrstevníkem stejného pohlaví. Informantek jsem se ptala především na otázku, jestli si myslí, že jsou jejich děti ovlivňovány svými vrstevníky. Mohu říct, že se odpovědi shodovaly v tom, že se děti navzájem ovlivňují. Karolína s Lucií potvrzují fakt, že se jejich děti s vrstevníky socializují.

Karolína: *„Záměrně vyhledávám další děti. Dcera je velmi přátelská a skamarádí se s každým, ať už je to holčička nebo chlapeček. Nejčastěji se vidá s ostatními dětmi na hřišti, kde něco okouká a přijde vždy s něčím novým. Takže ano, děti se navzájem ovlivňují“* (Karolína, rozhovor 8. 1. 2021).

Lucie: *„Určitě mají na sebe vliv. Setkáváme se s nimi celkem často. Myslím si, že pro děti je kontakt s ostatními dětmi velmi důležitý. Naučí se navazovat kontakty, vyjednávat, a především dělit se o hračky“* (Lucie, rozhovor 3. 2. 2021).

Nejvíce rozdílná odpověď byla od Pavly, která ovlivňování dětí pospala tak, že si není jistá, jestli to není právě její syn, který ovlivňuje ostatní. Pavla: *„Nejvíce se setkává s vrstevníky ve školce a na hřišti. Jsou mu čtyři roky, takže se občas stane, že se setkává i s dětmi mladšího věku. A právě si nemyslím, že by ho nějak vrstevníci ovlivňovali, mám takové tušení, že je to právě on, kdo ovlivňuje ostatní. Má svou hlavu“* (Pavla, rozhovor 4. 12. 2020).

4.4 Teorie poznávání

V této podkapitole se přesněji zaměřím na teorii poznávání neboli na Kohlbergovu kognitivní teorii, kterou vybraní autoři ve svých knihách popisují právě na základě Kohlberga. Karsten popsal kognitivní teorii, tak, že díky této teorii jsme schopni rozřadit sebe samého mezi muže nebo ženy (Karsten 2006: 43). Děti v předškolním věku nejsou ještě přesvědčeny o tom, že by jejich pohlavní příslušnost byla něčím neměnným. Již zmiňované teorie – utvrzování, napodobování a ztotožnění jsou pouze podřadné teorie. Dějí se až tehdy, kdy je kognitivní předpoklad ustaven. (Kartsen 2006: 43). Totiž povědomí o trvalé neměnné příslušnosti k tomu či onomu pohlaví.

Autoři v knize *Ženy muži a společnost* přibližují kognitivní teorii takto: „Pro vyhodnocování smyslových informací si děti vytvářejí kategorie či schémata, která jim umožňují pořádat svá pozorování a zkušenosti na základě vnímaných stabilních vzorců či pravidelností“ (Renzetti, Curran 2003: 107).

V mém výzkumu jsem pátrala po odpovědích, jaký názor mají informantky na to, jestli jejich děti mají představu o protějším pohlaví, protože dle Lippy si většina dětí kolem druhého a třetího věku dokážou rozpoznat svá pohlaví (Lippa 2009: 157).

Pavla odpověděla: „*Ano, mluvíme o tom. Ve své podstatě to zjistil sám, protože se koupe ve vaně se mnou i s manželem. Pak za námi chodil a říkal, že nejsme stejní, takže je už na svůj věk trošku vyspělejší. Zná rozdíly v pohlaví, dokonce ví, že existuje menstruace. Ví zhruba o těhotenství, porodu a že děti nenosí čap*“ (Pavla, rozhovor 4. 12. 2020).

Na rozdíl Sabina, která má o dva roky mladšího syna odpověděla takto: „*Myslím si, že je na to ještě malý. Chodí sice asistovat na záchod svojí sestřenicí, takže bůh ví, co si tam ukazují, ale myslím si, že mu to vše dojde až dále. Třeba ve školce si myslím, že se to hodně rozjede* (Sabina, rozhovor 11. 12. 2020).

Samozřejmě hraje roli opět věk dítěte, ale i přesto bych pomyslně rozdělila mé informantky na dvě pomyslné skupiny. Jedna skupina odpovídala způsobem jako Pavla, že jejich děti mají představu o protějším pohlaví, a dokonce se jim to snaží i určitým způsobem vysvětlit. Na rozdíl od druhé skupiny, kde maminky jako Sabina odpovídaly způsobem, že si nemyslí, že jejich děti znají protější pohlaví a nechávají je, ať na to přijdou sami, např. ve školce.

Kognitivní teorie ukazuje dle Smetáčkové také to, že jsou děti předem ovlivňovány nabytými zkušenostmi o genderu, které následně v budoucnu vyhledávají (Smetáčková 2016: 65). Když si dítě osvojí svou identitu, tíhne svým chováním buď k muži nebo ženě. Nicméně

mě nyní napadá známý pojem genderqueer⁶. Z mého názoru tak mohu vnímat kognitivní teorii jako nedokonalou, která je zastáncem toho, že jsme buď muž nebo žena. Avšak genderqueer se objevuje až v pozdějším věku, teda alespoň jsem nenašla žádný výzkum, který by se zabýval tímto tématem u dětí, které jsou mladší pěti let. Spíše se to týká např. pubertálního věku, kdy jsou děti zmatené tím, zda tíhnou více k mužské roli nebo ženské, a tak sami sebe označují jako genderqueer lidé.

---

⁶Genderqueer neboli nebinarita je pojem označující kategorii lidí, kteří nepocítují mužský ani ženský gender (Transparent z. s. 2021).

5 Poznátky a obavy informantek

V této kapitole se budu zabývat poznátky, které během výzkumu vyplynuly a zároveň se ukázaly jako obavy informantek, které pociťují či pociťovaly při výchově dětí. Někdy to nejsou jejich obavy, ale např. manželů, kteří vidí ve výchově dětí rozdílný přístup než mé informantky.

5.1 Sexuální orientace

Ačkoli téma bakalářské práce není zaměřené přímo na sexualitu, tak se téma sexuální orientace objevovalo. Ráda bych se sexuální orientaci, přesněji řečeno homosexuální věnovala z toho důvodu, že společně s informantkami jsme k tomuto tématu zavítaly. Pozornost budu směřovat pouze na pojem homosexualita, neboť téma sexuální orientace je velmi obsáhlé. Pojem sexualita jsem již zmiňovala v kapitole 3.5 *Genderová identita*, kde jsem nastínila, že chlapec se může ztotožňovat s ženskou rolí, kdy napodobuje např. maminku při určitých aktivitách. Ne vždy se ale jedná o to, že by se i ve starším věku cítil být ženou. Jde spíše o chvilkový stav, nikoli o celkové ztotožnění s opačným pohlavím. Pokud je tomu tak i ve starším věku, hraje v tom roli právě zmíněná sexualita, přesněji řečeno homosexualita⁷.

Když jsem v kapitole 4.3.3 *Hračky* popisovala, jak si děti informantek hrají s hračkami opačného pohlaví, informantky s tím byly zcela v pořádku a neviděly v tom žádný problém. Spíše některé odkazovaly na své manžele, kteří mají obavy z toho, když si jejich dítě bude hrát s hračkami opačného pohlaví, vyroste z něho/ní homosexuální člověk. Když si chlapec hraje s panenkami, je automaticky gay a naopak, když si holčička bude hrát s auty, vyroste z ní lesba?

Výpověď jedné z respondentek ukázala na to, že její manžel zakazuje svému synovi, aby si hrál s panenkami. Bojí se, že když si bude hrát s dívčími hračkami, tak se z něho stane také holčička a jeho sexuální orientace bude směřována na stejné pohlaví. Ona se mu snaží vysvětlovat, že tomu tak není a nemůže mít v životě pouze chlapecké hračky, když se střetává i s holčičkami, např. v mateřské škole. Informantka nechce, aby se dítěti něco zakazovalo.

---

⁷ Homosexualita je sexuální upřednostnění osob stejného pohlaví, kde je muž nazýván jako gay a žena jako lesba (Valdřová 2006: 53).

Lippa ve své knize právě poukazuje na fakt, že když se chlapci v dětství projevují více femininně nebo dívky více maskulinně, je velká pravděpodobnost, že z nich v budoucnu budou homosexuální lidé (Lippa 2009: 210). S tímto tvrzením musím nesouhlasit. Je již řada výzkumů, které potvrzují fakt, že se homosexuální člověk již narodí, tzn., že neexistuje přesvědčivý důkaz o tom, že se výchovným působením mohou vychovat homosexuální lidé.

Sama Janošová v knize *Dívčí a chlapecká identita* toto tvrzení uvádí: „V případě homosexuality se hovoří především o vlivu genetických dispozic“ (Janošová 2008: 70). Dále píše o provedených výzkumech, které přímo potvrzují, že je homosexualita dědičná, a to přímo ze strany matky nikoliv ze strany otce (Janošová 2008: 70–71).

Osobně bych populaci rozdělila na dvě pomyslné skupiny. Jedna je zastáncem toho, že je homosexualita naučená od druhých, nemoc, která se přenáší a popřípadě se dá léčit. Druhá skupina dokládá skutečnosti pomocí genetiky, že se homosexuální lidé už rodí. Je jen na celkové populaci, kterou cestou bude směřovat své přesvědčení.

5.2 Naučené vzorce chování

Jeden ze zajímavých poznatků se týkal naučených vzorců chování, dle kterých informantky vychovávají své děti. Nejčastěji se jedná o vzorce převzaté od vlastních rodičů. Vychovávají informantky děti tak, jak byly vychovávány ony samy? Popřípadě do jaké míry používají naučené vzorce? To jsou otázky, které jsem během výzkumu používala. Všechny informantky se již několikrát přistihly, že vychovávají stejně jako jejich rodiče. Do jisté míry s tím byly informantky spokojeny, protože se jednalo o věci, které jsou v životě velmi přínosné, příkladem je slušné chování.

Věra, odpověděla takto: *Ano, zatím vychovávám jako mí rodiče. Neměla jsem s jejich výchovou žádný problém a děkuju jim za to, jaká jsem. Nikdy mi nebránili hrát si s jakoukoliv hračkou, nikdy mě nenutili dělat sport, který mě nebavil. Vychovali mě tak, abych měla k dospělým respekt a vážila si věcí, které mám. Doufám, že i mě se toto u mé dcery (popřípadě dalších dětí) povede* (Věra, rozhovor 13. 2. 2021).

Výpovědi informantek se shodují v tom, že se všechny snaží naučit své děti nehmotným věcem, kterým byly učeny ony. Učí je slušnému vychování, aby děti uměly pozdravit a poděkovat. Zajímavý poznatek je takový, že některé z informantek jako např. Elena mi vyprávěla o svém dětství, kdy jí vadila věta: *Dokud to nesníš, nehneš se od stolu*.

Přiznala se, že této větě se zásadně vyhýbá a dává si pozor na to, co svému synovi říká, protože mu nechce způsobit špatné vzpomínky.

Ráda bych zmínila, že když jsme s informantkami vedly rozhovor na toto téma, některé z informantek jak mimikou (např. zvednutým obočím, koulení očima nebo upřeným pohledem), tak slovně vyjadřovaly názor, že děti vychovávají podle sebe a nikoliv dle svých rodičů. Ovšem když nad tím začaly přemýšlet, přistihly se, že některé věci ve výchově dělají opravdu stejně. Akorát nad tím nepřemýšlely, braly to jako samozřejmou věc, kterou znají ze svého dětství. Jak je již zmíněno výše, jedná se o naučené vzorce chování, které si takřka ani neuvědomujeme. Krásným příkladem je, když informantky učily své děti na nočník, dávaly jim za to odměnu. Dále již zmiňované pozdravy a poděkování.

Matějček ve své knize uvádí: „[...] nic se ze života neztrácí a co tam bylo během tohoto vývoje s láskou vloženo, to má velkou naději, že bude i s láskou předáno další generaci“ (Matějček 2000: 12). Citace definuje situaci, kdy se dnešní mladé matky vyhýbají věcem, které neměly rády a svým dětem se snaží předávat především dobré věci. Mohu tedy z mých zkušeností říct, že se naučených vzorců nelze zbavit i kdybychom chtěly. Potvrdily to samotné informantky, že vychovávají děti dle vzorce, který si nesou ze svého dětství, jen zřídka si to ale uvědomí.

Ukázalo se, že další vzorce chování rodiče přejímají z již zmíněných médií. V kapitole 4.3.2 Média a dětské knížky jsem popisovala, jak média ovlivňují gender u dítěte. Nyní bych ráda zmínila také to, že samotné matky používají média k tomu, aby se dozvěděly o výchově dětí více. Největší zastoupení mají sociální sítě, kde se matky ovlivňují navzájem. Některé z informantek na sociální sítě dávají fotografie svých dětí, kde popisují třeba co dnes jejich dítě mělo k obědu. To slouží údajně dalším matkám jako inspirace, co by svým dětem mohly vařit. Jelikož v původních rozhovorech jsme k tomu nezavítaly, doptávala jsem se informantek následně při psaní této kapitoly. Dozvěděla jsem se, že mají některé z nich dokonce skupinu na sociálních sítích, kde si popisují své zážitky s dětmi nebo žádají druhé matky o pomoc. Takové skupiny jsou soukromé, tudíž je nemůže navštívit každý. V mém případě Karolína mi o tom pověděla více: „*Na sociálních sítích jsou různé skupiny pro maminky. Když jsem dcerku porodila, do několika skupin jsem se přihlásila. Když se miminku objevily nějaké pupínky, nešla jsem hned k paní doktorce, ale vyfotila jsem to na skupinu, kde mi ostatní maminky sdělily své zkušenosti, čím to třeba mazat*“ (Karolína, rozhovor 10. 7. 2021). Dále Sabina: „*Sociální sítě jsou všeho plné. Nedávno jsem se musela už z některých skupin odhlásit, protože syn už není miminko, a tak jsem nepotřebovala některé skupiny navštěvovat. Co ale sleduju pravidelně, tak jsou účty ostatních maminek na Instagramu. Co se*

ale výchovy týče, tak to tam nehledám. Zajímám se spíše o nápady, jak uspořádat dětský pokojíček nebo sbírám od ostatních inspiraci na výlet, kde si to syn užije“ (Sabina, rozhovor 11. 7. 2021). Ukázalo se, že sociální sítě hrají velkou roli při výchově. Některé z maminek se dokonce přiznaly k tomu, že raději zabrouzdají na internet, kde najdou rady, co a jak dělat, než aby volaly o pomoc svým rodičům. Našla se ale informantka, která s internetem takové zkušenosti nemá. Jedná se o v tomto případě o Zdenu: *„Internet nebo sociální sítě moc nepoužívám. Moje maminka je učitelka v mateřské škole a vidám se s ní takřka každý den. Když mám nějaký problém ve výchově, poradí mi vždy ona. Nemám tak potřebu hledat někde jinde“* (Zdena, rozhovor 10. 7. 2021). Matka Zdeny je odbornice na předškolní výchovu, a tak Zdena věří radám, které jí matka ohledně výchovy dává. Ostatní informantky takové možnosti jako Zdena nemají. Nevídají se s matkou tak často jako Zdena, nebo je nechtějí otravovat, proto si raději najdou potřebné rady na internetu.

5.3 Holčička nebo chlapeček?

Mít syna nebo dceru je snad jedno z nejčastějších přání u nadcházejících rodičů. Musím ale i zde zmínit muže, manžele či přítele mých informantek, kteří údajně měli vyhrazeno pouze jedno pohlaví, přesněji chlapečka. Informantky tato stanoviska svých manželů uváděly v kontrastu se svými vlastními, kdy je údajně zajímala jen jedna věc a to, aby bylo dítě zdravé. Samozřejmě některé z informantek si přály holčičku, z toho důvodu, aby k sobě měly ženské pohlaví. Je zajímavostí, že v takových případech to říkaly informantky, které mají doma pouze syny. Někteří manželé si přáli syna a mají dceru. Jejich první reakce, že budou mít dceru byla stereotypní, že s ní nebude sranda, nebudou moci hrát společně fotbal apod. Opak je dnes ale pravdou, jsou vděční za děti, jaké mají a snaží se předcházet rozdělování aktivit pro ženské a mužské role, jak jsem uváděla v kapitole 4.3.1 *Rodiče*. Proto jsem byla velmi ráda, když jsem viděla, že např. chlapani pomáhali v kuchyni své mamince. Z toho všeho vyplývá, že je jedno, zda se narodí holčička nebo chlapeček. Především, když je dítě zdravé.

6 Shrnutí

Před samotným závěrem bych se ráda vyjádřila ještě k předchozím kapitolám 4 a 5. Jsou to klíčové kapitoly celé práce, protože zde využívám data získaná od mých 14ti informantek, které jmenovaly různé faktory ovlivňující gender u dítěte. Na prvním místě stojí v tomto případě rodiče, kteří své děti ovlivňují ze všeho nejvíce. Chtěla bych podotknout, že celý výzkum je také ovlivněn tím, že jsem se dotazovala informantek, které mají manžela či přítele, nevyskytla se tedy žádná samoživitelka. Tento fakt zmiňuji z toho důvodu, že na výchovu dětí jsou dva, nikoli pouze matka, a to hraje také značnou roli v tom, jak je dítě vychováno.

Informantky mimo jiné zmiňovaly také prarodiče, média, dětské knížky, vrstevníky a hračky. Je zajímavé, jak spolu všechny faktory úzce souvisí. Společně se děti od svých vrstevníků učí genderu mnohem více, než jsem si původně myslela. Učí se společně novým věcem, okoukávají od sebe styl chování, styl hraní s hračkami nebo samotné hračky. Po rodičích jsou tak vrstevníci nedílnou, a především potřebnou součástí dětské socializace.

Co dnes v sobě nese výchova rozdílného, než když byly samotné informantky malé, jsou chytré mobilní zařízení nebo tablety. Musím nyní poznamenat, že elektronická zařízení sledovaná malými dětmi by si zasloužila vlastní výzkum, protože je toto téma velmi obsáhlé. Já ve svém výzkumu popisuji faktory, které informantky zmiňovaly. Žádný z uvedených faktorů není tak zcela úplný, spíše se jim věnuji okrajově, protože jsem se snažila uvést všechny. Jak jsem výše odkazovala na elektronická zařízení, o kterých by se dala vést samostatná práce, tak to platí samozřejmě i pro ostatní uvedené faktory.

Musím také poznamenat, že popsané faktory jsou pro informantky důležité nyní, kdy mají děti v předškolním věku. Narážím na fakt, že se jejich vnímání, kdo nebo co ovlivňuje výchovu jejich dítěte může změnit až děti začnou navštěvovat základní školu, nebo kroužky, které doposud nenavštěvovaly. Může nastat situace, kdy např. začnou rozdělovat ženskou a mužskou roli více než doposud, protože ve vyšším věku (od šesti let výše) se děti rozdělují na ženy a muže mnohem více než v samostatném předškolním věku.

7 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo nahlédnout do výchovy dětí z pohledu dnešních mladých matek. Přesněji mladých matek na Litomyšlsku, kde jsem vedla rozhovory celkem se 14ti informantkami, které mi poskytovaly svůj čas a potřebná data, díky kterým jsem mohla uskutečnit celý výzkum. Informantkami byly matky, které vychovávají své děti společně s partnerovou či manžellovou pomocí. Jsem si tak vědoma skutečnosti, že výzkum je tímto výběrem informantek z určité části ovlivněn. Jak jsem již psala v předchozí kapitole, je možné, že samoživitelky vychovávající např. své syny, kde zdůrazňují více ve své výchově očekávané chování z hlediska genderu, protože se nemohou spolehnout na vliv partnera.

Samotný výzkum probíhal přibližně šest až sedm měsíců. V průběhu psaní této práce jsem se následně doptávala informantek na otázky, které mi pomohly v určitých kapitolách. Nejdůležitější metodou sběru dat byly tak rozhovory s informantkami a následné pozorování jejich domácností. Opět musím poznamenat nástrahy, které na mě během výzkumu čekaly. Mám na mysli celkovou situaci, která v sobě nesla koronavirovou krizi, kvůli které jsem během výzkumu byla lehce znepokojená. Musela jsem být trpělivá, a především ohleduplná kvůli vládnímu opatření jako nařízená karanténa u několika informantek. Sama z okolí Litomyšle pocházím, měla jsem tedy všechny informantky v blízkém okolí. Troufám si říct, že by se díky tomu dal zvládnout výzkum i rychleji. Jak jsem ale již zmínila např. nařízenou karanténu u některých informantek, výzkum se naopak prodloužil.

Díky předem nastudované literatuře se mi pracovalo s tématem velmi dobře. Klíčovou kapitolou je kapitola 4 *Ovlivňování a učení genderu*, kde jsem posbíraná data opírala o sociálně psychologickou teorii, teorii utvrzování, teorii napodobování a teorii poznávání. Nejvíce má pozornost patřila teorii napodobování, která popisuje faktory ovlivňující gender zmiňované informantkami.

Co se týče výzkumných otázek, tak první jsem si položila spíše obecnější: jak mladé matky na Litomyšlsku vnímají gender? Musím říct, že jsem si na začátku výzkumu myslela, že mé informantky pojem gender znát budou a nebude s tím žádný problém. Ukázalo se, že mé očekávání nebylo tak zřejmé. Některé z informantek nedokázaly vlastními slovy najít správnou definici. Ačkoli definice není pouze jedna, stačilo, abych jim pojem gender přeložila jako sociální pohlaví. V tu chvíli už začaly mluvit o tom, že se jedná o opak biologického pohlaví a jedná se o rozdíly mezi muži a ženami např. v chování. Tímto začínaly veškeré rozhovory, ve kterých jsme se dále o genderu bavily jako o běžném tématu, a nakonec se informantky s pojmem ztotožnily a nemusela jsem již v každé další otázce překládat gender

do sociálního pohlaví. Výzkum ukázal, že informantky otázku genderu vnímají a je pro ně důležitá. Až jsem nečekala, že budou tak hovorné na toto téma. Ukázalo se, že jsou informantky ve výchově svých dětí genderově vyvážené. Tím míním skutečnost, že svým dětem ukazují běžné aktivity, které můžou dělat jak muži, tak ženy. Z pozorování tedy vyplynulo, že své děti učí tomu, aby se v budoucnu nebály dělat věci, které budou chtít.

Druhá výzkumná otázka zněla: „Jsou genderové stereotypy ve výchově předškolních dětí mladých matek na Litomyšlsku bourány či předávány dál?“

Jednoduše bych mohla na tuto otázku odpovědět, že jsou dnes genderové stereotypy do jisté míry bourány. Co si pod tím ale představit. Výše jsem již zmínila, že se mé informantky snaží vychovávat děti tak, aby se vyhnuly typickým ženským a mužským rolím. Více situaci popisují v kapitolách *4.3.1 Rodiče* a *4.3.3 Hračky*, kde se nacházejí výpovědi některých informantek, které poukazují na výchovu, která nerozděluje, co je pro chlapečky nebo holčičky. Jsou to ale výpovědi informantek, narazily jsme ovšem na jejich manžele. V některých situacích jsou to právě manželé od informantek, kteří zakazují svým dětem, aby si hrály s hračkami určené pro opačné pohlaví. Z toho důvodu je odpověď na druhou výzkumnou otázku nejistá a na základě mého výzkumu ji lze zodpovědět tak, že jsou bourány pouze do určité míry.

U třetí výzkumné otázky je to velmi podobné. Myslela jsem, že odpověď bude relativní a znatelná již při prvních rozhovorech. Třetí výzkumná otázka, zněla následovně: „Do jaké míry se dnešní mladí rodiče na Litomyšlsku v otázce genderových stereotypů nechávají ovlivňovat původními naučenými vzorci?“

Původně jsem si myslela, že odpověď na třetí výzkumnou otázku nenaleznu. Informantky byly na začátku výzkumu přesvědčeny o tom, že vychovávají děti dle vlastního uvážení, nikoliv aby používaly naučené vzorce. Po pravdě jsem myslela, že otázku jsem si na začátku výzkumu špatně položila, protože odpovědět si na ni tak, že informantky si nejsou vědomy skutečnosti, že by mohly být v přístupu ke svým dětem ovlivněny naučenými vzorci ze své původní rodiny mi přišlo pochybné. Věnovala jsme tak pozornost této otázce asi ze všech nejvíce.

Dostávaly se mi odpovědi, že si své děti nechávají hrát s čímkoliv chtějí, tzn., že holčičky si hrají s nářadím a auty, když je to baví, a naopak chlapeček si hraje např. s dětskou kuchyňkou, kde často vaří oběd. Při rozhovorech některé informantky uváděli, že jejich rodiče tak laxní nebyli. Zdůrazňovali ale fakt, že se dnes vyrábí hračky, které ukazují tolik možností, které oni dříve neměly. V jejich dětství nebyl takový výběr hraček jako nyní a musely se spokojit s tím co mají. Ráda bych tak podotkla, že rozhodně za vývojem genderu nestojí

pouze rodiče a další faktory jako média, hračky a vrstevníci. Za vývoj genderu u dítěte je zodpovědná především doba, ve které dítě vyrůstá. Ve výsledku informantky začaly mluvit o tom, že některé věci mají naučené ze svého dětství a nevědomky je používají na svých dětech, jak jsem zmiňovala v kapitole 5.2 *Naučené vzorce chování*. Nejde ovšem o přebírání genderových stereotypů. Z výzkumu vyplynulo, že genderovým stereotypům se snaží předcházet, ačkoli existují stále např. jejich prarodiče, pro které je zvláštní, když jim chlapeček uvaří v dětské kuchyňce oběd.

Na samotný závěr bych ráda zmínila, že když výzkum začínal a nastala situace s koronavirem, neměla jsem žádnou jistotu pro dokončení výzkumu. Jsem velmi vděčná informantkám, protože ač některé z nich tato pandemie zastihla a nebyla jsem s nimi v kontaktu tak, jak bych potřebovala, našel se vždy ale určitý kompromis jako např. přehození schůzky na jiné datum.

Každopádně výzkum hodnotím jako dobře investovaný čas, který mi přinesl především potřebná data k napsání celé práce. Pomohl mi také navázat hlubší kontakt s několika rodinami, které mi od té doby svěřují své děti na občasné hlídání, za které dostávám určité benefity.

Použitá literatura:

- Budilová, L. J. 2015. Etnografie a terénní výzkum, in L. Toušek, J. Šimek (eds.), *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*, 9-20. Plzeň: Západočeská univerzita.
- Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Heřmanský, M. 2019. Zúčastněné pozorování, in H. Novotná, M. Šťovíčková Jantulová (eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách*, 356-389. Univerzita Karlova.
- Hlásková, A., V. Hlásek 2019. *(Re)design rodiny pro 21. století*. Praha: Institut fyziologické socializace.
- Jandourek, J. 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál.
- Janošová, P. 2008. *Dívčí a chlapecká identita*. Praha: Grada Publishing.
- Jarkovská, L. 2004. Prohlédněme genderové stereotypy, in J. D. Valdřová, K. Machovcová (eds.), *Abc feminismus*, 19-27. Brno: Nesehnutí.
- Karsten, H. 2006. *Ženy – muži: Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál.
- Lippa, R. A. 2009. *Pohlaví, příroda a výchova*. Praha: Academia.
- Matějček, Z. 2000. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál.
- Mikroregion Litomyšlsko 2021. *O Mikroregionu Litomyšlsko*. Dostupné z: <http://www.litomyslsko.cz/> [7. 5. 2021]
- Oakleyová, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Renzetti, C. M., Curran, D. J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Smetáčková, I. 2016. *Genderové představy a vztahy*. Praha: Slon.
- Smolík, P. 1996. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací: nástin nozologie: diagnostika*. Praha: Maxdorf-Jessenius.
- Soukup, M. 2014. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Karolinum.
- Špaček, O. 2019. Společenské vědy a empirický výzkum, in H. Novotná, M. Šťovíčková Jantulová (eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách*, 15-33. Univerzita Karlova.

Teichmanová, V. 2015. *Genderové aspekty pojetí rodičovství, výchovy a péče*. Univerzita Hradec Králové: Pedagogická fakulta.

Transparent z. s. 2021. *Kdo jsou trans* lidé*. Dostupné z: <https://jsmettransparent.cz/kdo-jsme/> [26. 6. 2021]

Vágnerová, M. 2007. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.

Valdrová, J. 2006. *Gender a společnost*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.

Wilson, E. O. 1993. *O lidské přirozenosti*. Praha: Lidové noviny.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Seznam otázek

Příloha č. 2 – Ukázka rozhovoru

Příloha č. 1 – Seznam otázek

Otázky hlavní:

1. Kolik je ti let? Kolik máš dětí (věk a pohlaví)?
2. Dokážeš vysvětlit vlastními slovy, co znamená pojem gender? (Popřípadě – Co si jako první vybavíš pod pojmem Gender?)
3. Co nebo kdo si myslíš, že má největší vliv na vývoj genderu u dítěte?
4. Setkává se dítě (dětí) s vrstevníky?
5. Myslíš si, že má tvé dítě (dětí) představu o protějším pohlaví? (Jestli chlapeček ví, že existuje holčička bez „pindíka“ a naopak?)
6. Máte doma dětské knížky? (pokud ano, na jaké téma jsou?)
7. Kouká dítě (dětí) na televizi/tablet? (Pokud ano, na co kouká/koukají?)
8. Pořizuješ hračky takové, které si myslíš, že přísluší danému pohlaví? (Koupíš raději auto/bagr pro chlapečka, než panenku a naopak?)
9. Vychováváš dítě (dětí) tak, jak jsi byla vychovávána ty sama? (příklad)
10. Udáváš dítěti (dětem) určité tresty? (jaké?)
11. Získává dítě (dětí) odměny za úspěšné provedení určitých aktivit? (samozřejmě myslím i slovní odměny a pochvaly)
12. Kdyby ti syn řekl, že je holčička, jaká by byla tvá reakce? (Kdyby ti dcera řekla, že je kluk, jaká by byla tvá reakce?)
13. Kdo z rodičů má u vás větší vliv na výchovu dítěte (dětí)?
14. Uvědomuješ si, že jste nástrojem k vytvoření genderových rolí u svých dětí? (mám na mysli to, že utváříte dětem obrázek o tom, jak vypadá muž a žena)

Otázky vedlejší:

1. Kde se setkává s vrstevníky?
2. Myslíš si, že jejich vrstevníci mají na ně vliv?
3. Stalo se ti, že dítě chtělo hračku, která přísluší opačnému pohlaví? (Jak jsi reagovala?)
4. Přemýšlíš, na jaký sport dát své dítě (dětí)? (Popřípadě, jaký už dělá?)
5. Máš na výchovu s manželem (přítelem) jiný názor?
6. Dnes už lze, aby byl otec s dítětem doma na rodičovské dovolené, jaký máš na to názor? (Uvažovali jste o tom, že muž bude doma?)
7. Myslíš si, že je už v těhotenství miminko ovlivňováno? (např. jestli hovoříš ke svému bříšku apod.)
8. Než se ti narodilo děťátko, chtěla jsi holčičku nebo chlapečka (proč?)

Příloha č. 2 – Ukázka rozhovoru

ROZHOVOR Č. 10, Elena

Vysvětlivky:

Červeně – doplňující otázky

Zeleně – postřehy

1. Kolik je ti let? Kolik máš dětí (věk a pohlaví)?

- 28 let

- syn, kterému jsou 3 roky

2. Dokážeš vysvětlit vlastními slovy, co znamená pojem gender? (Popřípadě – Co si jako první vybavíš pod pojmem Gender?)

- první mě napadnou rozdíly mezi muži a ženami.

3. Co nebo kdo si myslíš, že má největší vliv na vývoj genderu u dítěte?

- určitě okolí a prostředí, ve kterém dítě žije

- nejbližší lidé v okolí dítěte a pak samozřejmě vzdělávací instituce – školka, škola.

- a především může za to hlavně z mého hlediska **kultura** (*zajímavá myšlenka a postřeh!*)

- rozvedeš, prosím, jaký vliv má kultura na vývoj genderu?

- způsob ve kterém dítě vyrůstá, co se týče ČR tak si myslím, že v rámci možností to jde, ale někde v Africe, arabských zemích apod. si nemyslím, že jsou rodiče tak tolerantní ke svým dětem

4. Setkává se syn s vrstevníky?

- setkáváme se s ostatními dětmi, a to nejvíce na hřišti

5. Myslíš si, že jeho vrstevníci mají na něj vliv?

- určitě

- mladší roční sestřenicí např. napodobuje (zpátky se vrátí k lezení po čtyřech)

- jinak i ukazuje hračky a chce ji stavět stavebnici

- když u nás byli snad už před rokem o několik let starší kluci, tak i přes větší věkový rozdíl – cca 5 let se spolu děti zabavili.

6. Máte doma dětské knížky? (pokud ano, na jaké téma jsou?)

- knížek máme celou řadu, od obrázkových, přes říkadla a pohádky
- tematické obrázkové knížky s bagry, tučky, knížky se zvuky zvířat, aut... to se mu líbilo kolem roku, roku a půl
- klasické pohádky nechce ani vidět, sbírky Disneyho pohádek ho také nezaujaly, i když na Disney pohádky koukáme
- pak máme Ovečku Shaun obrázkovou spíše na téma Oslavy, Cestování apod., tak ve slabých chvílích hledáme tu správnou ovečku.
- co se mu opravdu líbí jsou pracovní sešity pro jeho věkovou kategorii, kde nalepujeme různé samolepky.

7. Kouká syn na televizi/tablet? (Pokud ano, na co kouká?)

- sleduje pohádky hodně, při špatném počasí více (nedá se jít ani na zahradu)
- sleduje týden Pata a Mata, pak zase Máša a medvěd nebo Růžový panter, Odd bods, Ogi a škodíci
- sám si na mobilu, kde jde pouze dětské youtube vybírá kanály typu – děti dostanou nové hračky, sestavují je a hrají si s nimi
- nebo tam je ukázka, co ty hračky všechno umí, u toho by vydržel hodiny

8. Myslíš si, že má tvůj syn představu o protějším pohlaví? (Jestli chlapeček ví, že existuje holčička bez „pindíka“ a naopak?)

- ano má, ví, že je holčičí tělo jiné, koupe se semnou, jednou se koupal i s kamarádkou

9. Pořizuješ hračky takové, které si myslíš, že přísluší danému pohlaví? (Koupíš raději auto/bagr pro chlapečka, než panenku a naopak?)

- pořizuji to, co si myslím, že si s tím chce hrát
- prostě když se dva měsíce pořád dokola dívá na skládací autíčko McQueena, tak mu ho seženu, když je to cenově přijatelné
- panenku má třeba Mášu, ale to jsem vzala kompromis – v modré barvě kvůli tatínkovi
- a sobě pro šití modelů na Barbie jsem si pořídila jednu panenku... samozřejmě je zabavená synem

- tatínek sice trochu povídá, co to tady dělá, ale on s ním netráví celý den a když se syn zabaví s Barbínou, tak hlavně, že si hraje, a to, jestli to je hračka vyloženě pro holku mi je vcelku jedno, taky jsem si ráda hrála s autama

10. Stalo se ti, že syn chtěl hračku, která přísluší opačnému pohlaví? (Jak jsi reagovala?)

- pokud by něco takového chtěl, tak s tím nemám vůbec problém, prostě se to pořídí, když je to možné

- však doma máme i kočárek pro panenky, jezdil s tím jak s nákupním vozíkem, občas, když se do toho ještě vešel, si do něj sedl nebo tam převážel věci jako medvěda a fotbalový míč

- problém s hračkami i oblečením je ten, že pro holky všichni výrobci zavádí, jakmile to není růžová, a holčička nechodí v růžové, tak to snad není holka

- vidím to i u neteře, ještě jsem ji neviděla v jiné barvě než růžové a to má teprve rok

- a dětský pokoj překypuje stejnou barvou

- spíš mám kolikrát problém koupit něco, co by chtěl – dětskou kuchyňku nebo třeba pokladnu a sehnat to v nerůžové sekci, protože to je podle všeho holčičí hračka

- ale přece jenom jsme sehnali, občas to trvá, ale dá se to

11. Přemýšlíš, na jaký sport dát syna? (Popřípadě, jaký už dělá?)

- máme psa a velmi rád mu hází balonky a fotbalový míč

- musím říct, že na dvouleté dítě hází luxusně, takže sport bude asi s míčem, nejspíš fotbal, protože to tatínek má taky rád (*smích*)

- nebo jakýkoliv, co si vybere, uvidíme, co ho zaujme

- nějaké koníčky snad mít bude, bude to spíš na něm

- nejhorší koníček je nucený, tomu se chci vyvarovat.

12. Vychováváš syna tak, jak jsi byla vychovávána ty sama? (příklad)

- myslím, že celkem ano, ale zároveň se snažím vyvarovat věcem, které dělala moje mamka a neměla jsem je ráda

- jaký dělala například?

- nevzpomenu si na celé své dětství, jen to mám nějak ve svém podvědomí

- třeba klasická věta „Dokud to nesníš, nehneš se od stolu!“

- a samozřejmě se kolikrát přistihnu, že jsem jak přes kopírák

- myslím, že jsme doma víc benevolentní oproti naší dřívější výchově, syn má více prostoru, víc se díváme na jeho názory a už od mala se s ním spíš snažíme domluvit, než abychom mu v jednom kuse lajnovali, co má dělat a přesně kdy
- jeho názor nás zajímá, je lepší, ať mi řekne, co chce a co nechce, než abych z něho měla tzv. cvičenou opičku, kam ho postavím, tam ho najdu
- to u nás nehrozí, ale zase ví, co dělat smí a nesmí a víceméně to dodržuje
- myslím, že je díky tomu i víc kreativní a vyhraje si třeba s hračkami lépe, protože mu nikdo neříká, že auto jezdí jenom rovně a jenom po cestě, ale vymýšlí si své vlastní hry, zapojí lépe fantazii

13. Udáváš synovi určité tresty? (jaké?)

- ano, pokud zlobí a je upozorněn, že něco dělat nemá, ale pokračuje v tom opakovaně a vyloženě naschvál
- nejhorším trestem pro něj je, když ho posadíme na gauč a řekneme mu, ať tam zůstane a čeká, sice výjimečně, ale občas to je nutné
- jak má volnost pohybu po domě, tak ho tohle asi nejvíc omezuje a uvědomuje si, že dělal něco, co neměl
- když mlátí nás nebo psa, aby si vynutil pozornost a ví, že to dělat nemá, dostane přes ruku, která to byla, ale kolikrát mu stačí říct, že dostane přes prsty plácanec, ať ukáže, která ruka to byla a jak si uvědomí, že to dělat neměl, odkývá, že to dělat nebude, necháme ho být – a většinou s tím i přestane
- to pochopení se lepší čím je starší
- a co na zlobení zabírá nejvíc je odvést jeho pozornost jinam, to znamená, že jakmile zlobí, má buď roupy nebo se fakt nudí dobře ho zabavím a nepotřebuju pak řešit zlobení a tresty

14. Získává syn odměny za úspěšné provedení určitých aktivit? (samozřejmě myslím i slovní odměny a pochvaly)

- ano, myslím, že to je nejlepší motivace pro něj
- nejvíce dostává slovní odměny
- příležitostně sladké nebo nějakou mlsku, na co má zrovna chuť, to třeba když sní celý oběd a nechtěl přitom vůbec jíst; nebo hračku, když pro něj mám zrovna nějakou koupenou, tak třeba mu řeknu, že tu srovnáme nějaké věci a pak dostane překvapení, tak se zapojí i do aktivity, kterou by předtím nedělal ani omylem
- výborné jsou i samolepky jako odměna

- naopak když od babiček poslouchá hlášky typu „Takovej velkej kluk a má plíny? A nočník jako používat nebudeš?“ to je prostě na něm vidět ta demotivace a pak i pomalu blok, že tohle dělat nebude, protože to nechce sám, ale někdo ho do toho vyloženě tlačí.

15. Kdyby ti syn řekl, že je holčička, jaká by byla tvá reakce? (Kdyby ti dcera řekla, že je kluk, jaká by byla tvá reakce?)

- prvně bych mu řekla, že je přece kluk a pak bych se zeptala, proč si myslí, že to je jinak
- ale už teď můžu říct, že je to typický kluk, který si to moc dobře uvědomuje a nemyslím, že by se to mělo zrovna v jeho případě změnit, ale člověk nikdy neví, že

16. Kdo z rodičů má u vás větší vliv na výchovu?

- se mnou tráví víc času, takže mě třeba více poslechne
- když mu není dobře, tak se obrací na mě
- ale tatínka vídá jen po práci a o víkendu, tak je pro něj vzácný
- to, u čeho bych ho já musela přemlouvát nebo by se mi to ani nepodařilo, tak s tatínkem to jde dělat ještě s radostí
- řekla bych, že to je tak půl na půl, v něčem mám větší vliv já, v něčem partner

17. Máš na výchovu s manželem (přítelem) jiný názor?

- na hlavní věci máme stejný názor, v něčem se samozřejmě názory trochu rozchází
- snažíme se to nějak přizpůsobit, aby to bylo přijatelné pro oba

18. Dnes už lze, aby byl otec s dítětem doma na rodičovské dovolené, jaký máš na to názor? (Uvažovali jste o tom, že muž bude doma?)

- kdyby byl hlavní příjem domácnosti z mé výplaty, byl by třeba na rodičovské dovolené partner
- nevadilo by mi to, ale jsem raději doma, malý je malý jen jednou
- stejně kdybychom se na rodičovské dovolené vystřídali třeba po roce, tak bych pracovala na částečný úvazek, abych byla s nimi více doma
- pokud to lze v rodině zařídit, tak finance taky nejsou vše

19. Uvědomuješ si, že jste jako rodiče nástrojem k vytvoření genderových rolí u svých dětí? (mám na mysli to, že utváříte dětem obrázek o tom, jak vypadá muž a žena)

- asi si to uvědomuju, ale nijak tomu nepřikláním velký důraz
- muže a ženy vidí i jinde, i v pohádkách, takže nejsme našťestí jediným vzorem
- a co se týče třeba špatných návyků jako jsou hádky a tak, tak se tomu snažíme před ním vyvarovat, protože si myslím, že to není vhodné, aby si z nás zrovna vzal špatný příklad
- stejně jako když někde je něco ve filmu a není to zrovna, tak jak by to být mělo, tak ho upozorňujeme, že to někdo třeba dělá takhle, ale správně to není a vysvětlíme, jak by to být mělo, můžu uvést třeba oklikou na šílené práci Pata a Mata

20. Myslíš si, že je už v těhotenství miminko ovlivňováno? (např. jestli hovoříš ke svému bříšku apod.)

- nevím, je to možné, na druhou stranu, to naše bylo tvrdohlavé už v bříšku, domlouvány mělo dost a stejně se neotočilo, jak mělo
- v těhotenství jsem hlavně řešila, abychom byli oba zdraví

21. Než se ti narodilo děťátko, chtěla jsi holčičku nebo chlapečka (proč?)

- bylo mi to jedno, hlavně zdravé
- a i když jsme poslouchali od okolí miliardu dotazů, tak jsme ani sami nevěděli, jestli to bude kluk nebo holka
- říkala jsem, že na užívání toho, jestli to bude kluk nebo holka, budeme mít celý život, těch 9 měsíců snad můžeme počkat
- navíc aspoň jsme podle toho pořídili neutrální výbavu do pokoje, včetně oblečení a nemáme teď vše modré nebo růžové